

Pěstounská péče na přechodnou dobu u nejmladších dětí

Bc. Antonín Dvořáček

Diplomová práce
2017

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Antonín Dvořáček**

Osobní číslo: **H150037**

Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Pěstounská péče na přechodnou dobu u nejmladších dětí**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti rodinné výchovy, náhradní rodinné péče, socializace dítěte a vývojových rizik.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníku.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BAKOŠOVÁ, Zlatica. Sociálna pedagogika ako životná pomoc. Bratislava: Public promotion, s.r.o., 2008. ISBN 978-80-969944-0-3.

KOVARÍK, Jiří. Náhradní rodinná péče v praxi. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-957-7.

KRAUS, B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.

NAKONEČNÝ, Milan. Sociální psychologie. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1679-9.

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. ISBN 8071783080.

Vedoucí diplomové práce:

doc. PhDr. Lenka Haburajová Ilavská, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

22. listopadu 2016

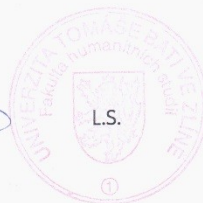
Termín odevzdání diplomové práce:

20. dubna 2017

Ve Zlíně dne 22. listopadu 2016

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval šamostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 7.4.2017

..... *Andrzej Dmoch*

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydávalečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídá k vyší výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Práce se zabývá problematikou institutu pěstounské péče na přechodnou dobu u nejmladších dětí. Úvodní části charakterizují jednotlivé formy náhradní rodinné péče, účel a společenský význam rodiny a výchovný proces, který v ní probíhá, včetně rizik, která s výchovou a vývojem dětí souvisí. Rovněž popisuje, jak reaguje sociální politika státu v této oblasti sociální péče. Dále práce hovoří o postupu svěření dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu, o kritériích pro výběr vhodných pěstounů, jejich přípravě na výkon této činnosti, potřebách dětí a vztahových vazbách dítěte na biologickou rodinu. Empirická část práce vyhodnocuje názory a postoje studentů UTB ve Zlíně právě k problematice pěstounské péče na přechodnou dobu, včetně zpracování a výsledků výzkumu, provedeného formou dotazníkové metody.

Klíčová slova: Pěstounská péče na přechodnou dobu, Rodina, Výchova, Socializace, Pěstoun, Osobnost dítěte, Odměny pěstounů, Sociální politika.

ABSTRACT

This diploma thesis is focused on the issue of foster care for a temporary period in the youngest children. In the beginning theoretical part of this thesis characterize various forms of foster care, purpose and social importance of the family and the educational process that takes place in it, including the risks that the upbringing and development of children related. It also describes how the social policy of the state reacts in the field of social welfare. Furthermore, the work describes the process of putting the child into foster care for a temporary period, criteria for selection of suitable foster parents, their training for this activity, understanding children's needs and relationship link of the child to the biological family. The research assesses the opinions and attitudes of students of TBU College Zlin just the issue of foster care for a temporary period, including processing and research, conducted through questionnaires.

Keywords: Foster care for a temporary period, family, education, socialization, foster parent, the child's personality, foster parent reward, Social Policy.

Děkuji paní doc. PhDr. Lence Haburajové Ilavské, PhD., za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce.

Dále také děkuji svojí rodině, za její trpělivost a morální podporu v průběhu celého mého studia, panu Mgr. Aleši Lakotovi za poskytnutí materiálů a cenných informací použitých pro vypracování mé diplomové práce a také všem studentům UTB ve Zlíně, kteří se účastnili mého výzkumu, za spolupráci při získávání dat pro empirickou část této diplomové práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	9
I TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE	12
1.1 DLOUHODOBÁ PĚSTOUNSKÁ PÉČE	13
1.2 PŘÍBUZENSKÁ PĚSTOUNSKÁ PÉČE.....	13
1.3 PŘEDPĚSTOUNSKÁ PÉČE	14
1.4 PORUČENSKÁ PÉČE	15
1.5 HOSTITELSKÁ PÉČE	15
1.6 PĚSTOUNSKÁ PÉČE NA PŘECHODNOU DOBU.....	16
2 DÍTĚ V PĚSTOUNSKÉ PÉČI.....	17
2.1 RODINA A VÝCHOVA V RODINĚ	18
2.2 SPOLEČENSKÉ A SOCIÁLNÍ DŮVODY UMÍSTĚNÍ DÍTĚTE DO NÁHRADNÍ PÉČE.....	24
2.3 RIZIKA VE VÝVOJI DÍTĚTE.....	27
2.4 KRITÉRIA PRO DÍTĚ ZAŘAZENÉHO DO PROGRAMU PĚSTOUNSKÉ PÉČE NA PŘECHODNOU DOBU	34
3 POSTUP SVĚŘENÍ DÍTĚTE DO PĚSTOUNSKÉ PÉČE NA PŘECHODNOU DOBU.....	41
3.1 PODÁNÍ ŽÁDOSTI DO EVIDENCE OSOB VYKONÁVAJÍCÍCH PPPD – ROLE OBCE A KRAJE	42
3.2 ODBORNÉ POSOUZENÍ ŽADATELŮ	44
3.3 PŘÍPRAVA FYZICKÝCH OSOB K PŘIJETÍ DO RODINY	47
4 POTŘEBY DĚTÍ V PĚSTOUNSKÉ PÉČI NA PŘECHODNOU DOBU	49
4.1 ELIMINACE RIZIKOVOSTI VÝVOJOVÝCH PORUCH U DĚTÍ V PĚSTOUNSKÉ PÉČI NA PŘECHODNOU DOBU	50
4.2 BIOLOGICKÁ RODINA A VZTAHOVÉ VAZBY	55
4.3 MECHANISMY FORMOVÁNÍ OSOBNOSTI DÍTĚTE.....	59
5 SOCIÁLNÍ PŘÍSPĚVKY PRO PPPD	63
5.1 ZÁKLADNÍ POJMY, OKRUH SOCIÁLNÍCH DÁVEK PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	63
5.2 VZNIK A ZÁNİK NÁROKU NA DÁVKY PĚSTOUNSKÉ PÉČE	66

II	PRAKTICKÁ ČÁST	70
6	CÍL VÝZKUMU	71
6.1	HLAVNÍ VÝZKUMNÉ OTÁZKY	71
6.2	DÍLČÍ VÝZKUMNÉ OTÁZKY	71
6.3	FORMULACE VĚCNÝCH HYPOTÉZ.....	72
6.4	VÝZKUMNÝ SOUBOR	72
6.5	TECHNIKA VÝZKUMU	72
7	VÝSLEDKY VÝZKUMU A JEJICH INTERPRETACE	73
7.1	ODPOVĚDI RESPONDENTŮ V JEDNOTLIVÝCH OTÁZKÁCH DOTAZNÍKU	73
7.2	VZTAHY MEZI OTÁZKAMI DOTAZNÍKU	81
7.3	VERIFIKACE VĚCNÝCH HYPOTÉZ A JEJICH INTERPRETACE.....	83
	ZÁVĚR	93
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	95
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	100
	SEZNAM OBRÁZKŮ	101
	SEZNAM TABULEK	102
	SEZNAM PŘÍLOH	104

ÚVOD

Stejně jako se v poslední době velice často hovoří o inkluzi dětí s různými formami handicapu a o jejich zařazení do běžných tříd v rámci základního vzdělávání, přičemž mezi odbornou i laickou veřejností neexistuje absolutní shoda, která by jednoznačně vyjádřila podporu či nepodporu tomuto projektu, obdobně společnost nahlíží na výchovný proces dítěte, umístěného do pěstounské péče na přechodnou dobu. Na rozdíl od výše uvedené, celoplošné inkluze handicapovaných dětí, projekt umístění nejmladších dětí do náhradních rodin na přechodnou dobu dostal na poli sociálních služeb „zelenou“ a můžeme se tak již setkat s prvními dílčími výsledky a vyhodnotit smysluplnost a oprávněnost tohoto způsobu zaopatřování nezletilých dětí, o které se jejich biologičtí rodiče z různých sociálních důvodů nemohou nebo nedokáží postarat tak, aby byl zajištěn správný vývoj a osobnostní růst jejich potomka.

Vývojové období každého člověka má několik etap, kdy se vytváří a upevňuje osobnost každého z nás a to hned v několika rovinách. Zcela zásadní pro správný vývoj dítěte pro život v dalších etapách jeho společenského života je raný vývoj dítěte, tedy období, kdy se u něj vytváří tzv. „bazální osobnost“. Nejde pouze o socioemoční rozvoj jeho osobnosti, ale i o rozvoj jeho kognitivních funkcí, motoriky celého těla, na kterou přímo navazuje i somatický vývoj daného jedince.

Z výše uvedeného je na první pohled patrné, že při vývoji této bazální osobnosti se primárně prolínají tři základní roviny – psychologická, sociální a pedagogická. Z tohoto pohledu jsou první tři roky života zcela jednoznačně nejdůležitější, protože dítě se rodí bez jakýchkoli informací a kromě několika vrozených reflexů, se musí všemu učit. Vezmeme-li tedy v potaz, že dítě se narodí do dysfunkční rodiny, která nejenže mu není schopna poskytnout příslušné materiální zajištění, ale především mu nedokáže vytvořit správné sociální podmínky pro jeho správný vývoj, odpovídající jeho věku a sociálnímu postavení, je nasnadě otázka, která se přímo nabízí a to, jak tedy zajistit správný vývoj tohoto jedince? V podstatě se nabízí dvě možnosti. První z nich je ta, která byla až donedávné doby užívána nejčastěji a spočívá v umístění dítěte do ústavní výchovy. Nově tedy existuje možnost umístění takto ohrožených dětí do rodin v rámci krátkodobé pěstounské péče.

Žádná ústavní ani pěstounská výchova nedokáže nahradit biologickou rodinu, nicméně dítě v raném období svého života se potřebuje na někoho fixovat a přebírat od něj vzorce chování, dostávat od něj individuální podporu apod. V rámci ústavní péče je toto silně omeze-

no, protože i sebelepší vychovatelka, s mnohaletou praxí, nemůže jednomu konkrétnímu dítěti věnovat tolik času, kolik mu může nabídnout rodina, byť v případě pěstounské péče, rodina náhradní.

Vidím toto téma náhradní výchovy jako velice aktuální, protože správný vývoj každého jedince dané společnosti je zcela zásadní a to především z důvodu budoucnosti, kdy kvalitní výchovou můžeme pomoci zabránit rozšíření různých sociálně patologických jevů, které současnou – postmoderní společnost doprovází na každém kroku a významně tak ovlivňují nejen život „postiženého“ jedince, ale i každého z nás.

Z uvedeného vyplývá, že tato problematika nemůže být zcela lhostejná nikomu z nás a vzhledem k tomu, že se celým tímto procesem primárně prolínají vědní obory pedagogiky, sociologie a psychologie, myslím si, že je toto téma vhodné i pro zpracování v mé diplomové práci v rámci studia sociální pedagogiky na UTB ve Zlíně.

Cílem teoretické části diplomové práce je seznámit se systémem náhradní rodinné péče, s právním ukotvením pěstounské péče na přechodnou dobu v aktuálních normách platných na území České republiky, včetně důvodů umístění dětí do této náhradní výchovy. Dále s pozitivními vlivy na vývoj dítěte a s kritérii, která musí splňovat žadatelé o pěstounskou péči v tomto modelu náhradní rodinné výchovy. Rovněž seznámit s výší sociálních dávek pro pěstouny a řádnými či mimořádnými způsoby možného ukončení této formy pěstounské péče.

Hlavním cílem empirické části diplomové práce je ověřit, zda a do jaké míry jsou respondenti (tj. studenti oboru sociální pedagogika na Fakultě humanitních studií UTB ve Zlíně) informováni o pěstounské péči na přechodnou dobu u nejmladších dětí.

Dalším cílem empirické části práce, je ověřit, které skutečnosti nejvíce studentské názory, mínění nebo postoje k pěstounské péči na přechodnou dobu ovlivňují.

K realizaci výzkumu ke zjištění výše uvedených cílů empirické části této práce jsem se rozhodl využít klasický kvantitativní dotazník.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE

Jedná se o péči o dítě, která není poskytována biologickou rodinou dítěte, ale osobami, na které je přenesena odpovědnost za rozvoj dítěte a to jak po stránce psychické, fyziologické i sociální. Správná socializace dítěte, tedy začlenění dítěte do společnosti, vštípení základních vzorců chování, odpovídajících jeho mentálnímu věku, statusu a roli, mohou v budoucnu významně ovlivnit nejen dané dítě, ale především zajistit jeho uplatnitelnost ve společnosti. Důležité je na tomto místě také zdůraznit, že jakékoli náhradní rodinné péči, předchází vždy rozhodnutí příslušného orgánu státní moci, který v dané věci zakládá práva a povinnosti všem zúčastněným stranám, resp. stanovuje přesné podmínky, za kterých náhradní rodinná péče bude probíhat.

Smyslem náhradní rodinné péče je poskytnout dítěti, které nemůže být vychováváno v prostředí biologické rodiny, či dítěti bez rodiny, možnost vyrůstat v přirozeném rodinném prostředí a pozitivně tak rozvíjet jeho psychomotorický a psychický vývoj, což jsou markanty, kterými se jednoznačně odlišuje od výchovy ústavní¹.

Obecně můžeme říci, že náhradní rodinná péče je z tohoto pohledu optimálním řešením pro děti:

- a) kde sanace biologické rodiny neproběhla zdárně,
- b) opuštěné,
- c) nalezené,
- d) osiřelé,
- e) o které se biologičtí rodiče nemohou starat,
- f) o které se biologičtí rodiče neumějí starat,
- g) o které se biologičtí rodiče nechtějí starat,
- h) nebo biologičtí rodiče tyto děti týrají, zanedbávají, či zneužívají.

¹ **Ústavní výchova** je výchovné opatření, které soud nařídí, jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě, nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit. Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které mají přednost před výchovou ústavní. (Zdroj: http://www.nahradnirodina.cz/ustavni_pece)

Pokud tedy shrneme hlavní přínosy náhradní rodinné péče, musíme jednoznačně zdůraznit stabilní prostředí se získáním pocitu domova, identifikace s rodinným prostředím, záruku stabilních vychovatelů, se kterými si dítě vybuduje pevnou vazbu trvalejšího charakteru, s navázáním citového pouta a uspokojení všech fyzických a psychosociálních potřeb, včetně stabilního postavení v heterogenní skupině – osvojení si určitých rolí, postojů... Náhradní rodinná péče by měla u dítěte naplňovat potřebu stimulace, smysluplného světa, životní jistoty a citových rodinných vztahů, vědomí identity a příslušnosti k rodině, rovněž také perspektivy otevřené budoucnosti.

Z výše uvedeného je patrné, že náhradní rodinná péče má v sociálním systému státu svoji zcela nezastupitelnou funkci a hlavním cílem státní moci by mělo být zajištění správné funkčnosti celého systému tak, aby tento fungoval co nejefektivněji a byla tak zajištěna maximální socializace dítěte a jeho začlenění do společnosti.

V návaznosti na další kapitoly této práce, představím v následujícím textu, některé z institutů náhradní rodinné péče tak, jak o nich hovoří platné vnitrostátní právní normy České republiky, související s rodinným právem.

1.1 Dlouhodobá pěstounská péče

Jak z uvedeného názvu jednoznačně vyplývá, jedná se v tomto případě o pěstounskou péči s předpokladem dlouhodobějšího působení pěstounů při výchově, edukaci a socializaci dítěte, které nemůže vyrůstat a být vychováváno, a to z různých důvodů, svými biologickými rodiči. Délka tohoto období, tedy umístění dítěte do dlouhodobé pěstounské péče, není nijak pevně stanovena. Mnohdy trvá až do zletilosti dítěte, minimálně však vždy do doby, než biologická rodina vytvoří dostatečně vhodné, výchovně „nezávadné“, prostředí pro návrat dítěte. K této formě náhradní rodinné péče se tedy přistupuje v případech, kdy neexistují vyhlídky brzkého, lépe řečeno rychlého návratu dítěte k rodině biologické a rovněž se tohoto institutu využívá tehdy, jestliže dítě nelze nabídnout k trvalému osvojení.

1.2 Příbuzenská pěstounská péče

Je další z forem pěstounské péče. V příbuzenské pěstounské péči se ocitají, děti, jenž ztratily, buď oba rodiče (například autonehoda, živelná pohroma apod.) nebo jeden z rodičů se

stal obětí rodiče druhého a tudíž tento dítěti nedokáže sám zajistit potřebnou péči (vazební důvody, výchovné a sociální důvody apod.), jeden z rodičů přišel o život a druhý není schopen se o dítě v přiměřené míře postarat (zbaven právní odpovědnosti...) a celá řada dalších alternativ, kdy rodiče nemohou nebo nejsou schopni dítěti zajistit jeho optimální vývoj a socializaci. Příbuzenská pěstounská péče by měla mít vždy přednost před umístěním do pěstounské péče poskytované cizí osobou², přičemž za určitých podmínek stanovených právní normou³, lze i cizí osobu považovat za osobu blízkou, tedy osobu, které může být dítě svěřeno do příbuzenské pěstounské péče. Osobou blízkou je, podle občanského zákoníku, v řadě přímé rodič, prarodič, praprarodič atd. a sourozenec. Za osoby blízké se rovněž mohou považovat osoby, trvale žijící s jeho rodinou (druh/družka), tedy i osoby cizí, jestliže mezi nimi a dítětem existuje blízký vztah, který vznikl ještě předtím, než nastaly důvody umístění dítěte do náhradní rodinné péče. Důležité je na tomto místě také zdůraznit, že mezi příbuznými v přímé linii a sourozenci nemůže dojít k osvojení⁴.

1.3 Předpěstounská péče

Jedná se o další možnou alternativu náhradní rodinné péče. K tomuto institutu se přistupuje tehdy, pokud s přihlédnutím k okolnostem sociálního případu, je pro dítě vhodnější, aby bylo svěřeno zájemcům o pěstounskou péči, již v období, kdy soud doposud definitivně nerozhodl o umístění dítěte do pěstounské péče, ovšem s ohledem na správný rozvoj a vývoj dítěte bude jeho umístění do náhradní rodiny vhodnější, než případná ústavní výchova. I předpěstounská péče je stanovena rozhodnutím soudu, který rovněž nad jejím zdárným průběhem provádí dohled. V základních rysech se podobá krátkodobé pěstounské péči. Zásadní rozdíl mezi oběma modely je ten, že dítě v případě předpěstounské péče a na základě konečného rozhodnutí soudu o pěstounské péči, zůstává i nadále ve stejné rodině, které bylo svěřeno do péče předpěstounské.⁵

² Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník §§ 954, 962

³ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník § 22

⁴ Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte – metodická příručka, Praha: Nadační fond J&T, 2015

⁵ Zdroj: www.hledamerodice.cz

1.4 Poručenská péče

Jde o specifickou formu péče o dítě. K této formě se přistupuje tehdy, není-li žádný z rodičů (např. oba rodiče zemřeli) nebo nemůže-li ani jeden z rodičů vykonávat rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu (např. jim byla pozastavena), potom je dítěti, opět soudním rozhodnutím, jmenován poručník. Ten následně prakticky disponuje právy a povinnostmi jako rodič, ovšem nevztahuje se na něj vyživovací povinnost vůči dítěti, které mu bylo svěřeno do poručenské péče. Při jmenování poručníka rozhoduje soud tak, že upřednostňuje osobu, kterou doporučili sami rodiče, zejména pak pokud se jedná o příbuzného dítěte nebo osobu dítěti blízkou. Do doby než soud rozhodne o tom, že svěřuje poručenství konkrétní fyzické osobě, vykonává funkci poručníka příslušný orgán sociálně právní ochrany dětí. Jestliže fyzická osoba kromě poručenství o svěřené dítě osobně i pečuje, náleží této osobě stejné dávky jako pěstounovi.⁶

1.5 Hostitelská péče

V případě hostitelství nejde o klasický institut náhradní rodinné péče tak, jak byly stručně představeny v předchozím textu této kapitoly. Jedná se o jakousi formu sociální pomoci, která je určena výhradně dětem, které jsou umístěny v dlouhodobé ústavní péči. Ředitel tohoto zařízení může dítěti povolit dočasný (víkendový, prázdninový...) pobyt mimo ústavní zařízení, a to u fyzických osob, které současně nejsou rodiči dítěte nebo jeho příbuznými. Důležitou roli zde sehrává také příslušný orgán státní moc, resp. orgán sociálně právní ochrany dětí, příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností, který je v tomto případě opatrovníkem dítěte a bez jehož souhlasu nemůže ředitel ústavu vydat příslušné povolení k hostitelské péči. Tato forma pomoci je vhodná především pro starší děti, které žijí v ústavu od narození nebo v dlouhodobém časovém horizontu. Důležité je na tomto místě upozornit na důležitý aspekt této formy sociální pomoci, který je velmi často opomíjen nebo zkreslován. Jestliže máme zájem na tom, aby tato forma pomoci byla ku prospěchu věci, je nutné, aby byla poskytována odborně, v dlouhodobějším časovém úseku, citlivě s notnou dávkou empatie a sociálního citění hostitelů. Je tedy zcela zřejmé, že lidé, kteří mají o tuto formu sociální pomoci dětem s ústavní výchovou zájem, musí být

⁶ www.hledamerodice.cz + Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník §§ 928-929

na její poskytování velmi dobře připraveni a měli by, a to jak před začátkem, tak i v průběhu této činnosti, spolupracovat s příslušnými odborníky.⁷

1.6 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Moderní forma pěstounské péče, která sice formálně existuje již několik let, ovšem výrazně se o tomto institutu začalo hovořit a především jej prakticky využívat až v posledních třech letech. Tato forma pěstounské péče je určena pro děti, u kterých nemůže být zajištěn správný průběh jejich výchovy a to ani jedním z rodičů a na druhou stranu existuje předpoklad, že pro děti bude velmi brzy nalezeno jiné, dlouhodobé řešení (např. sanace rodiny dítěte a jeho návrat, umístění do dlouhodobé pěstounské péče...). Děti by měly být do pěstounské péče na přechodnou dobu umísťovány nejdéle na dobu jednoho roku, tolik z dikce zákona, nicméně řada sociálních případů je velmi náročná a natolik specifická, že v reálu se mnohdy tato doba protáhne i o několik měsíců nad zákonem stanovený časový limit. O pěstounské péči na přechodnou dobu rozhoduje vždy soud, a to jak o jejím počátku, tak i o jejím ukončení.

Tato forma náhradní rodinné péče je speciální v tom, že pěstouni, ke kterým dítě přichází, jsou v podstatě profesionálové, kteří jsou speciálně vyškolení a připraveni kdykoli přijmout dítě k výchově a zajištění jeho komplexní péče do doby, než se pro dítě najde jiné, dlouhodobější řešení jeho současné sociální situace. Hlavním smyslem tohoto institutu náhradní rodinné péče je, že dítě namísto života v ústavním zařízení, které prokazatelně děti v nejmladším věku poškozuje natolik, že s jejími následky se musí tyto osoby následně mnohdy vyrovnávat po celý svůj život, přichází do bezpečného rodinného prostředí s veškerým zázemím, tak aby vývoj a rozvoj bazální osobnosti a jeho socializace probíhala v souladu s danými potřebami společnosti.⁸ Vzhledem k tomu, že tento institut náhradní rodinné péče je i ústředním tématem této diplomové práce, nebudu ho na tomto místě více rozebírat a podrobněji jej představím v následujících kapitolách.

⁷ Zdroj: www.adopce.com

⁸ Zdroj: www.hledamerodice.cz

2. DÍTĚ V PĚSTOUNSKÉ PÉČI

V předchozím textu bylo uvedeno několik možných alternativ, jakým způsobem může být svěřena výchova dítěte jinam, než do vlastní rodiny. Pěstounská péče ovšem nemusí přinášet jen samá pozitiva, ale „náhradní rodiče“, se mohou setkávat i s problémy, na které nebyli doposud, např. u svých vlastních dětí zvyklí, se kterými se při jejich výchově nesetkali. Přestože se na dítě těšili, vytvořili mu podmínky, aby se mohlo v novém prostředí dobře aklimatizovat a rozvíjet, mnohdy dítě do této rodiny nezapadne, jeho vzorce chování na konkrétní společenské situace jsou zvláštní, podivné, neshodují se s morálkou a zvyky dané společnosti. Může je doprovázet zloba, agresivita, odmítnutí náklonnosti, záchvaty vzteku apod. S tím vším se pěstounské rodiny běžně setkávají a musí se s těmito situacemi vyrovnávat. Dobrá zpráva je, že na tyto stresující situace již nejsou v dnešní době sami, ale mohou využít celou řadu odborných specialistů, kteří mohou poradit mnohá praktická řešení daného problému, popř. doporučit odbornou literaturu, která je v současné době, tak jak se mění potřeby společnosti, čím dál dostupnější a dostatečně široká v záběru jednotlivých problémů spojených s výchovou dětí v náhradní rodinné péči. Musí se při výchově těchto dětí oprostit od zažitých názorů, předsudků, že tyto děti jsou neposlušné s problematickým chováním, nevychovatelné. Samozřejmě, že jakékoli ztráty a újmy, kterými dítě trpí bezprostředně po narození a v období vytváření a budování jeho bazální osobnosti na něm zanechají určitou stopu a ovlivní tak všechny složky jeho vývoje – koordinaci, schopnosti učení se, sociálních dovedností, výšky, váhy, či neurochemických propojení v mozku. Takové děti mají následně predispozice k problémům jako utváření osobních vazeb, depresím, úzkostným stavům, poruchám v učení a mnoha dalším. Je tak tedy na náhradní rodině, aby u dítěte tyto problémy spojené s jeho výchovou odhalila a ve spojení s profesionály tyto odstranila, popř. eliminovala na úroveň, která odpovídá požadavkům a trendům současné společnosti na socializaci dítěte.

2.1 Rodina a výchova v rodině

Co je to vlastně rodina? Otázka, na kterou existuje spousta možných odpovědí. Přičemž nelze přesně stanovit mantinely, kterými jejími členy je stanovena nebo kde končí její hranice. Pokud se podíváme na rodinu z pohledu právního řádu České republiky, tento obecně rodinu, nebo to, kdo je členem rodiny, nijak neurčuje. Nicméně pro potřeby sociálních pedagogů, i této práce, je mnohem důležitější pohled sociologický, který dokáže rodinu nadefinovat mnohem konkrétněji, a to včetně jejich funkcí. Velký sociologický slovník vymezuje pojem „rodina“ – jako původní a nejdůležitější společenskou instituci, která má tyto hlavní funkce: reprodukci, výchovu, socializaci a přenos kulturních vzorců⁹.

Obdobně pak definují rodinu i další autoři, např.:

„Rodina je jakýmsi nejuniverzálnějším socializačním činitelem, který poskytuje jedinci identifikační vzory, seznamuje ho s předpokládaným chováním pro mužskou a ženskou roli. Učí jedince reagovat žádoucím způsobem v procesu interakce a umožňuje mu praktické ověření získaných dovedností v rámci rodiny. Uplatňuje se jako regulátor chování jedince a poskytuje mu společensky žádoucí normy. Pod vlivem rodinného působení se vytváří postoj k personálnímu okolí, k sobě samému i společnosti obecně“ (Výrost)¹⁰.

Jandourek pak svoji definici rodiny reprodukuje takto, *„forma dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnující přinejmenším rodiče a děti.“¹¹*

Giddens pak rodinu definuje tímto způsobem, *„rodina představuje skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, její dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí. Příbuzenství je vztah mezi jedinci, jenž vzniká buďto sňatkem, anebo pokrevními vazbami z otcovské či mateřské linie.“¹²*

⁹ Zdroj: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Rodina>

¹⁰ Zdroj: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Rodina>

¹¹ Jandourek, J., Sociologický slovník. Praha: Portál 2001, s. 206.

¹² Giddens, A., Sociologie. 1. vyd. dotisk. Praha: Argo, 1999, s. 156

Psychologický pohled na rodinu je obdobný. Vidí rodinu jako nejdůležitější primární sociální skupinu, která se vyznačuje „*vysokou mírou intimity, citovými vazbami mezi jejími členy, vzájemnou soudržností a přesně vymezenými rolemi, včetně jejich hierarchie*“.¹³

Na základě jednotlivých definic pojmu rodina, lze učinit obecný závěr, že se v podstatě všechny shodují na tom, že se jedná o sociální skupinu, která je tvořená, vzájemně blízkými, sociálními vazbami a to minimálně mezi rodiči a jejich dětmi.

Rodina je tak nejdůležitější sociální skupinou v životě každého člověka, ve které získává zkušenosti a vzorce chování, uspokojuje svoje potřeby, nabízí komplexní systémy hodnot, které pomáhají spoluvytvářet charakter každého jejího člena. Současně má také nabízet bezpečné zázemí, které pozitivně ovlivňuje komplexní rozvoj osobnosti člověka. Jak uvádí Kraus, „*rodina je systémem, jehož smyslem, účelem a náplní je utvářet relativně bezpečný, stabilní prostor a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí*“.¹⁴

Na základě předchozího textu lze vyvodit, že rodina plní v životě člověka i několik funkcí, které jsou důležité nejen pro její členy, ale především z hlediska správné socializace jejich členů v rámci dané společnosti. Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky definuje tyto funkce takto:

- ✓ *„reprodukční,*
- ✓ *sociálně ekonomickou,*
- ✓ *socializační a výchovnou,*
- ✓ *regenerační a podpůrnou*“¹⁵.

Kraus vidí základní funkce rodiny v mírně širším měřítku. Uvádí, že rodina by měla plnit tyto funkce:

- ✓ biologickoreprodukční,
- ✓ sociálně – ekonomickou,
- ✓ ochrannou (zabezpečovací, pečovatelskou)
- ✓ socializačně – výchovnou,

¹³ Vízdal, F. et al., Sociální psychologie I., Brno: IMS, 2009, s. 88

¹⁴ Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008, s. 80

¹⁵ MPSV, Národní koncepce rodinné politiky, Praha: MPSV, 2015

- ✓ rekreační, relaxační a zábavnou,
- ✓ emocionální.¹⁶

Stát má zájem na tom, aby výše uvedené funkce rodiny byly naplňovány v maximální možné míře a rodina tak byla plně funkční. V praxi se však stává, že některé rodiny nemohou nebo nedokáží tyto funkce plnit a dochází tak k její dysfunkčnosti, ať již částečné či komplexní (afunkční rodina), kdy výchovný proces v dané rodině zcela selhává a je třeba přímého zásahu příslušných orgánů státní moci.

Z výše uvedeného jednoznačně vyplývá, že funkční rodina je základem pro komplexní rozvoj osobnosti dítěte, a to jak v rovině současných tak i budoucích interpersonálních vztahů, její přívětivé, citově stálé a dlouhodobě udržitelné prostředí jednoznačně pozitivně formuje osobnostní rozvoj nejen dítěte, ale každého člena rodiny. Jak uvádí Matějček, „rodina vydatně a nejpřirozenějším způsobem uspokojuje základní biologické potřeby – tedy potřebu podnětů, primárních citových a sociálních vztahů, identity a životní perspektivy“.¹⁷

Přestože rodiče dokáží svým dětem vytvořit přátelské, emočně silné prostředí, které je dlouhodobě stabilní, materiálně dostatečně zajištěno, nemusí to vždy stačit k tomu, aby bylo zajištěno plnění výše uvedených funkcí rodiny. Kromě těchto atributů je třeba dítěti poskytnout odpovídající rodinnou výchovu, postavenou na vzájemné interakci dítě x rodič.

Výchova v rodině

Výchovu můžeme označit za stěžejní činnost, která nejvíce ovlivňuje a formuje osobnostní růst každého člověka. Obecně lze výchovu definovat jako vzájemné ovlivňování vychovatele a vychovávaného, současný moderní sociální pedagog nesmí zapomínat také na prostředí, ve kterém výchova probíhá, jako jednoho z významných faktorů, které celý proces výchovy v rodině ovlivňují.

¹⁶ Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. 2008, Praha: Portál, s. 81-83

¹⁷ Matějček, Z. Co děti nejvíc potřebují. Praha: Portál, 1995, s. 37

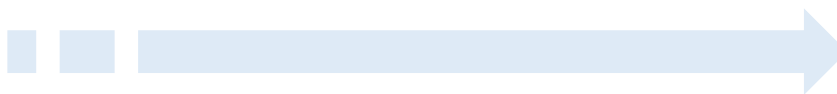
„Výchova jako záměrné působení vychovatele a vychovávaného předpokládá, že vychovatel má na zřeteli určitý cíl, k němuž chce vychovávaného dovést a užívá k tomu určitých výchovných prostředků“.¹⁸

Obdobně výchovu definuje i Kraus:

„Výchova představuje dynamický proces vědomé a řízené socializace a zahrnuje všechny činnosti, které člověka formují pro život v konkrétní společnosti.“¹⁹

Kraus také říká, že v rámci socializace jedince je jeho výsledný fenotyp ovlivněn jeho genotypem, vlastními aktivitami, výchovou, ale také prostředím, ve kterém celý výchovný proces probíhá.²⁰ Z uvedeného a ve vztahu k tématu této práce vyplývá, že rodinné prostředí, které lze považovat, zejména pak v raném věku dítěte za to, kde primárně probíhá jeho socializace, je z pohledu kvality procesu výchovy jedním ze stěžejních a také na jeho kvalitě pak výrazně závisí výsledek celého procesu začlenění dítěte do společnosti, tedy jeho socializace.

Graficky můžeme znázornit tento model následovně:

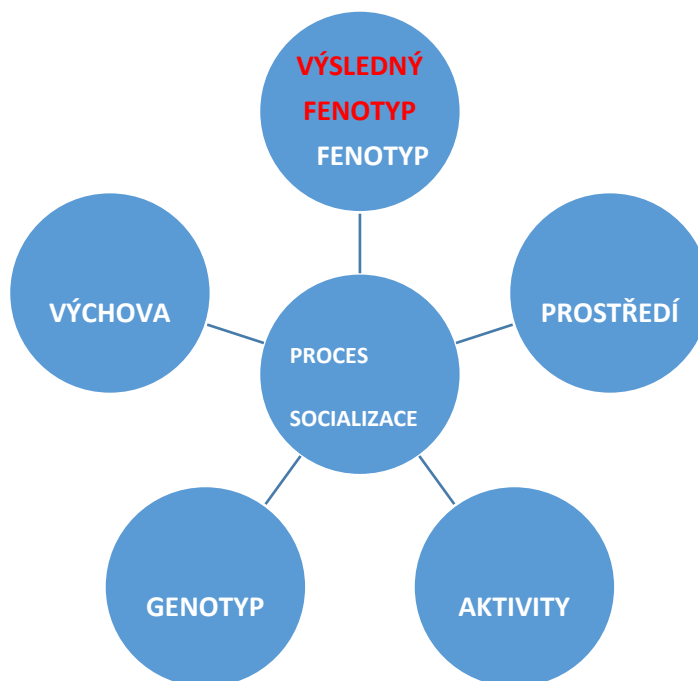

¹⁸ Langmeier, J., Krejčířová, D., Vývojová psychologie. 2. akt. vyd. Praha:Grada, 2006, s. 247

¹⁹ Kraus, B. Základy sociální pedagogiky, Praha: Portál, 2008, s.64

²⁰ Kraus, B. Základy sociální pedagogiky, Praha: Portál, 2008, s.64

Obrázek 1

V návaznosti na následující obsah této práce je zcela evidentní, že prostředí, které jedince obklopuje během jeho vývoje, zejména pak v jeho raném období, kdy dochází k vytváření jeho bazální osobnosti, ať již citových vazeb, přebírání vzorců a norem chování, společenských rolí a dalších nedílných součástí socializace, má velmi významné postavení a na jeho kvalitě výrazně závisí výsledný efekt celého procesu výchovy.

Primárním činitelem tohoto procesu, zejména pak u dětí v postnatálním období jejich vývoje je zcela jednoznačně jejich rodina. Pro dítě je velice důležité, aby se dostalo do rodinného prostředí, které je dlouhodobě stabilní, s pozitivními citovými vazbami, založeného na lásce rodičů k dítěti, kde budou rodiče akceptovat názory a potřeby dítěte.

Výchova v rodině by měla probíhat tak, aby dítě správně pochopilo společenské hodnoty jako je dobro, láska, čest, přátelství, solidarita, úcta, slušnost a dokázalo s nimi adekvátně jeho věku pracovat. Jak uvádí Bakošová²¹, výchova v rodině by měla rozvíjet:

²¹ Bakošová, Z., Sociálna pedagogika ako životná pomoc, Bratislava: public promotion, 2008, str. 94

- a) vztah k sobě samému,
- b) vztah ke společnosti, lidem a rodině,
- c) vztah k přírodě.

Význam rodiny, jako základního socializačního činitele zmiňuje ve své práci i Lakota: „rodina plní v rámci procesu socializace dítěte, (tedy v procesu, který slouží k jeho zařazení a uplatnění v rámci společnosti) nenahraditelnou roli. Především v počátcích, kdy dítěti poskytuje ochranu a je v podstatě jediným socializačním činitelem, ovlivňujícím jeho výchovu, je nutné vštěpovat dítěti společenské normy dané kultury a zajistit tak do budoucna konformitu jeho chování.

Rodina má pro dítě obrovskou emocionální váhu. Proto si dovoluji tvrdit, že základní sociální pravidla děti snáze přijímají z úst, ale především chování, svých rodičů. Z tohoto důvodu je nutné, aby rodiče nejen dítěti říkali „jak“ se má chovat, ale současně se tak musí chovat sami, aby pro dítě vytvářeli, jakýsi vzor, či model společenského chování.“²²

Hlavním cílem výchovy v rodině je zabezpečit dítěti správné podmínky pro jeho pozitivní rozvoj a socializaci v rámci dané společnosti. Jinými slovy, je třeba mu zajistit takové materiální, ale především rodinné zázemí, aby se mohlo komplexně rozvíjet ve všech oblastech svého vývoje. Tedy jak v oblasti kognitivní, konativní, tak i emoční. Jedině soulad a harmonizace všech těchto složek osobnosti může pro dítě, pro rodinu, ale i pro společnost přinést pozitivní výsledky.

To lze zajistit v podstatě dvěma možnými způsoby. Prvním z nich je ten, kdy se dítě narodí do rodiny, která je schopna plnit všechny výše uvedené funkce a poskytnout tak dítěti prostředí a materiální zajištění pro jeho rozvoj. V opačném případě, kdy rodina není schopna nebo nedokáže plnit některou nebo všechny funkce rodiny, je třeba zásahu orgánu státní moci, který rozhodne o určitém sociálním opatření v biologické rodině, případně o umístění dítěte do některé z forem náhradní rodinné péče tak, jak bylo uvedeno v I. kapitole této práce. Citové vazby a vzorce chování, které dítě získá v raném období svého vývoje, se nejhluběji vtisknou do jakési „matrice života“ a výrazně tak ovlivní i další životní období tohoto jedince.

„ Lásky k rodině je ze všech ušlechtilých lidských citů tím nejčastějším a nejpevnějším a nanejvýš blahodárně působí na život každého z nás.“²³

²² Lakota, A., Význam výchovy v autoškolách pro bezpečnost silničního provozu - bakalářská práce. Brno: IMS, 2011, s. 21

²³ Zdroj: <http://citaty.net/autori/nikolaj-gavrilovic-cernysevskij/?q=22664> Nikolaj Gavrilovič Černyševskij – ruský filosof (1828-1889)

Krátký exkurs:

V současné postmoderní společnosti se odtajňují některá, dříve tabuizovaná témata, odstraňují se společenské předsudky, mění se do té doby konformní normy a tak již běžnou součástí života dnešní společnosti jsou homosexuální páry, které svoji orientaci, na rozdíl od předchozích období, dávají neskrytě najevo. Svůj svazek dnes tyto páry již mohou stvrdit i uzavřením registrovaného partnerství, otázka výchovy dětí je v současné době stále otevřená. Otázkou zůstává, nakolik se takový model rodiny odlišuje, v obecné rovině, od rodiny tradiční, tedy tvořené mužem, ženou a jejich dětmi? Jak uvádí Možný, „*předpokládá se, že pro společnost naší kultury je charakteristickou, přirozenou a převládající formou rodiny párová monogamická rodina, tedy domácnost tvořená párem muže a ženy a jejich dětmi.*“²⁴

Nicméně čas zřejmě ukáže, s jakými podobami moderních rodin se v budoucnu budeme setkávat a bude-li společenská vůle umožnit i homosexuálním párům vychovávat děti. *Osobně si myslím, že mnohdy budou tyto páry schopny poskytnout dítěti dostatek lásky, materiálního zabezpečení a kvalitní prostředí pro správný rozvoj jeho osobnosti, než mnohé heterosexuální rodiny.*

2.2 Společenské a sociální důvody umístění dítěte do náhradní péče

Rodina je základním stavebním kamenem každé společnosti. Bez této základní – elementární jednotky by se žádná společnost nemohla rozvíjet a postupem času by zanikla. Na první pohled je tak patrná jakási provázanost, či vzájemný vztah, vazba mezi rodinou a společností, které se vzájemně ovlivňují. Rodina je společností soustavně formována a ovlivňována, přičemž musí dlouhodobě plnit několik společenských funkcí tak, aby pro své členy vytvořila podmínky pro jejich socializaci, resp. pro jejich život v dané společnosti (viz kap. 2.1).

Rodina a sociální vztahy v ní, včetně způsobů výchovy, jsou pro dítě velice důležité, z důvodu vytváření budoucích vzorců chování a navazování vztahů. Prostřednictvím rodiny si dítě uvědomuje svoje postavení (status) a roli v rámci dané společnosti.

²⁴ Možný, I. Moderní rodina: Mýty a skutečnosti, 1. vyd. Brno: Blok, 1990, s. 17-18

Děti mají vyrůstat v prostředí bohatém na city, stálém a stabilním. Takové prostředí může vytvořit pouze rodina, která dokáže plnit všechny funkce, které pro ni stanovuje v daný čas, daná společnost. Pokud však rodina, a to zejména v raném dětství, v některé nebo ve všech svých funkcích selhává a hrozí tak stav, kdy socializace dítěte může být negativně ovlivněna, je třeba s touto rodinou „začít pracovat“ a dítěti tak vytvořit prostředí, aby nebyl vůbec nebo co nejméně narušen rozvoj jeho osobnosti a nebyl tak ohrožen proces jeho socializace. Jinými slovy, v případě výrazného selhání rodiny, musí společnost, prostřednictvím státní moci, za užití legislativních prostředků, zajistit pro dítě podmínky, pro správný vývoj všech složek jeho osobnosti. Jak uvádí Matějček: „*Není-li zájem dítěte z nějakého důvodu ve shodě se zájmem dospělých, má zájem dítěte přednost při jakémkoliv rozhodování o současných či budoucích podmínkách jeho života.*“²⁵

Důvodů, kvůli kterým se dítě může ocitnout, mimo zázemí své rodiny může být samozřejmě celá řada (viz kap. I.). Většinou nejde pouze o jeden jediný problém, ale ve většině případů se prolínají dva a více sociálních problémů, které pak negativně ovlivňují vývoj dítěte a zanechávají nežádoucí stopy v rozvoji jeho osobnosti. Ze skupiny těchto důvodů jsem vybral ty nejmarkantnější, které z hlediska umístování dětí do náhradní rodinné péče sehrávají hlavní role.

Rodiče se o své dítě starat nechtějí

V tomto případě lze péči o dítě ze strany rodičů označit za nedostatečnou, škodlivou, mnohdy vůbec žádnou, dítě je zanedbáváno, jak po stránce somatické, tak i psychické. V nejextrémnějších případech takoví rodiče dítě i opouštějí. Zájem rodičů o dítě je mnohdy až hostilní – nepřátelský. Nejčastější příčiny jsou v poruchách osobnosti rodičů. Zjednodušeně řečeno, standardní rodičovský pud se u těchto jedinců vůbec neprobudil nebo z nějakého důvodu selhal.²⁶

²⁵ Bubleová, V. et al., Základní informace a náhradní rodinné péči, Praha: Středisko náhradní péče o.s., 2011, s. 64

²⁶ Bubleová, V. et al., Základní informace a náhradní rodinné péči, Praha: Středisko náhradní péče o.s., 2011, s. 65

Rodiče se o své dítě starat nemohou

Jde o případy, kdy by se rodiče o dítě rádi starali a poskytnuli mu rodinné prostředí k výchově, nicméně z objektivních důvodů se o dítě starat nemohou. Jako typických příkladů můžeme uvést úmrtí rodičů, jejich těžké onemocnění, invalidita, hospitalizace, vazební důvody, výkon trestu odnětí svobody, ale také překážky na straně dítěte, jestliže například jeho zdravotní stav neumožňuje, aby bylo o ně pečováno doma v rodinném prostředí. Důvodů, jak k této situaci může dojít je celá řada. Přírodní katastrofy, dopravní nehody, války, trestná činnost a celá řada dalších.²⁷

Rodiče se o své děti starat neumějí

I v tomto případě hrozí narušení vývoje dítěte. Takový rodiče své děti zanedbávají, týrají, zneužívají. Tito rodiče nejsou schopni si k dítěti vytvořit citový vztah a ani oni sami nejsou schopni přijímat dané společenské normy. Nedokáží dítěti zabezpečit ani přiměřený vývoj. Rovněž nejsou schopni zabezpečit uspokojení jeho základních potřeb, a to z důvodu vlastní nezralosti (děti mají děti) nebo z důvodu neschopnosti vyrovnat se s těžkou životní situací (narození postiženého dítěte, mimomanželského dítěte apod.). Můžeme sem zařadit také situace, kdy rodič by se rád staral o své dítě, ale nemůže, protože je mu v tom bráněno druhým rodičem, který má dítě výhradně ve své péči. Důležité je na tomto místě zdůraznit, že tyto děti mohou být ohroženy i na životě. Příčinou pak bývají různé patologie osobnosti rodičů.²⁸

Rodiče dítě týrají nebo zneužívají

Tento vztah se vyznačuje vysokou známkou agrese rodiče vůči dítěti. Rodiče se chovají k dítěti nepřátelsky, často až hostilně. Zcela vědomě tak svému dítěti svým chováním ubližují, zneužívají jej, či týrají. U dětí dochází k poruchám jak na fyzickém, tak i duševním

²⁷ Bubleová, V. et al., Základní informace a náhradní rodinné péči, Praha: Středisko náhradní péče o.s., 2011, s. 65

²⁸ Bubleová, V. et al., Základní informace a náhradní rodinné péči, Praha: Středisko náhradní péče o.s., 2011, s. 65

zdraví, které si často s sebou nesou celý svůj život. Opět je důležité zdůraznit, že tato dysfunkčnost rodiny, může vést až k fatálním následkům a smrti dítěte.²⁹

2.3 Rizika ve vývoji dítěte

Každé dítě se po svém porodu ocitá ve zcela neznámém prostředí a bez jakýchkoli zkušeností, jak se v něm orientovat, jak v něm žít. Mnozí filozofové tento stav, kdy dítě přichází na svět, označují pojmem „*Tabula rasa*“³⁰, tedy jakýsi nepopsaný list, do kterého se v rámci vývoje zapisují určité vzorce, na jejichž základě dochází k socializaci dítěte, a to na základě zkušeností, které během svého života získává. Johne Locke ve své polemice proti racionalismu říká, že „*všechny pojmy, znalosti, vědomosti, mravní zásady atd. získávají v průběhu života, a to výhradně zkušeností. Mysl právě narozeného dítěte je tabula rasa, do které se teprve postupem času vkládají pocity, zkušenosti, dojmy, morální zásady atd.*“³¹

S tímto epistemologickým pohledem na vývoj dítěte však nelze zcela souhlasit. Každé dítě si sebou přináší do života, již určité zkušenosti. Ať již z prenatálního období, zkušenostmi z vlastního porodu, nelze také opomenout jeho genetický základ a samozřejmě temperament, který v následujících obdobích vývoje dítěte sehrává velmi výraznou roli. Z uvedeného vyplývá, že dítě tedy nepřichází na svět jako pouhý „*nepopsaný list*“ a nečeká, až svět zaplní jeho prázdnotu.³²

Klíčem k vzájemné vazbě mezi novorozencem a jeho pečovatelem je vzájemná interakce, na jejíž kvalitě závisí, jak bude vývoj dítěte v následujících obdobích probíhat, a jak zdárná bude socializace dítěte do společnosti.

Tento, můžeme říci, výchovný proces má směřovat k tomu, aby z dítěte vyrostl jedinec, který se dokáže ve společnosti samostatně orientovat, navazovat a udržovat mezilidské vztahy, řídit se stanovenými pravidly dané společnosti a mnohými dalšími aspekty společ-

²⁹Zdroj: <http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=1211>

³⁰ **Tabula rasa** znamená původně oškrabanou a uhlazenou voskovou psací tabulku, jaké užívali staří Římané. Výraz se užívá jako metafora ve stejném významu jako české „*nepopsaný list*“: znamená médium, na něž se dá psát, na němž však (zatím) není nic napsáno. Zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/Tabula_rasa

³¹ Zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/Tabula_rasa

³² Cairns, K., *Bezpečná vazba mezi rodičem a dítětem*, Praha: Portál, 2013, s. 68

čenského života. K tomuto však vede velice dlouhá a mnohdy i velmi nesnadná cesta, kdy do života dítěte vstupují mnohá rizika, která mohou proces výchovy narušit a znesnadnit tak proces jeho socializace.

Vzhledem k tomu, že tento text pojednává o pěstounské péči na přechodnou dobu, zaměříme nyní pozornost na rizikové faktory raného období vývoje dítěte.

Obecně lze charakterizovat toto období tak, že dochází k formování bazální osobnosti člověka, dítě si postupně začíná uvědomovat samo sebe jako jedinečnou entitu, přebírá základní vzorce chování, učí se pracovat se svým temperamentem apod. Z pohledu věku můžeme hovořit, že se jedná o období od narození dítěte, do zhruba tří let jeho věku. Dítě se v tomto období velice rychle vyvíjí, rychle se učí. Můžeme hovořit o význačných vývojových skocích, kdy během prvního roku života se z plně závislého, ležícího dítěte, postupně stává lezoucí, sedící, stojící a chodící jedinec, který začíná rozumět významu jednoduchých gest a slov, která dokáže opakovat a vytvářet tak první sociální interakce s druhými lidmi.³³

V těchto raných stádiích života každého člověka probíhá náš vývoj ve čtyřech základních rovinách:

- 1) **Somatický vývoj** – tato oblast je charakteristická rapidním růstem dítěte, který musí být podpořen kvalitní stravou a vytvořením kvalitních životních podmínek. Rovněž dochází k plnohodnotnému vývoji některých orgánů.

Možná vývojová rizika – možné obtíže s normálním růstem těla, nedostatečný rozvoj některých mozkových struktur, nedostatečná imunita, vyšší nemocnost či vyšší četnost možných výskytů alergií.³⁴

- 2) **Motorický vývoj** – v prvním roce života dítě poznává okolní svět, které realizuje především pomocí motorických činností. Správný rozvoj motoriky je velice důležitý pro správný somatický vývoj a v prvotních životních fázích dodává základ i pro vývoj kognitivní, tedy rozvoj inteligence. I z tohoto důvodu někdy hovoříme o tomto vývoji jako o období senzomotorické inteligence.

³³ MPSV, Pěstounská péče na přechodnou dobu pro nejmladší děti, Praha: 2011, s. 7

³⁴ MPSV, Pěstounská péče na přechodnou dobu pro nejmladší děti, Praha: 2011, s. 7

Možná vývojová rizika – jestliže motorický vývoj dítěte je nedostatečný, výsledek se následně zobrazí negativně, a to především při vývoji kognitivních funkcí.³⁵

- 3) **Kognitivní vývoj** – je zcela jednoznačně hlavním činitelem toho, jakých výšek a kvalit budou dosahovat intelektové funkce dítěte v dospělosti. Jak bylo uvedeno výše, jeho základem je kvalitní, jak somatický, tak i motorický vývoj dítěte. Jde o rozumový vývoj dítěte, který vyžaduje, aby docházelo k soustavné stimulaci sociální interakce, motoriky a všech smyslů.

Možná vývojová rizika – jakákoli chybějící složka může vést ke zcela zásadním následkům v budoucnosti dítěte.³⁶

- 4) **Socioemoční vývoj** – je zcela zásadním predikátorem pozitivního vývoje dítěte v oblasti emoční a sociální interakce. Má zásadní vliv na oblasti kvality inteligence, ale i na oblast somatického vývoje. Socioemoční vývoj je při růstu a vývinu jedince nejméně viditelný, ovšem v návaznosti na předchozí text, zasahuje do správného vývoje všech, výše uvedených, vývojových období. Socioemoční uspokojení je známkou pozitivních emocí a vytváření blízkých sociálních vztahů.

Možná vývojová rizika – při absenci nebo nedostatečném vývoji v socioemoční oblasti hrozí u dětí rizikové faktory jako nižší intelektový výkon, vyšší výskyt duševních nemocí, obtíže při sociálních kontaktech s druhými lidmi či změny v somatickém růstu.³⁷

Pro všechna vývojová období dítěte můžeme stanovit společný průsečík. „*Mimořádně důležitý pro vývoj dítěte je první rok života. S narozením začíná adaptační proces dítěte na život mimo matčino tělo, který je pro něj velice obtížný a vyžaduje systematickou a individuální podporu dospělého jedince.*“³⁸

Z výše uvedeného a v návaznosti na možná rizika, která mohou nedostatečný vývoj dítěte doprovázet je zcela zřejmé, že potřebuje být, a to zejména v tomto raném období svého života, fixováno na dospělého jedince, který mu může tento individuální přístup zajistit,

³⁵ MPSV, Pěstounská péče na přechodnou dobu pro nejmladší děti, Praha: 2011, s. 7

³⁶ MPSV, Pěstounská péče na přechodnou dobu pro nejmladší děti, Praha: 2011, s. 7-8

³⁷ MPSV, Pěstounská péče na přechodnou dobu pro nejmladší děti, Praha: 2011, s. 8

³⁸ MPSV, Pěstounská péče na přechodnou dobu pro nejmladší děti, Praha: 2011, s. 8

včetně vhodného prostředí výchovy a možností uspokojení všech potřeb dítěte. Vývoj dítěte je v tomto období zcela zásadní nejen pro ně samotné, ale i pro společnost, ve které vyrůstá, do které se bude postupně socializovat. Jakékoli zanedbání výchovy dítěte a následný nedostatečný rozvoj některé nebo více vývojových oblastí může negativně ovlivnit celou společnost. Ať již jsou to náklady spojené s vyšší nemocností těchto jedinců, vyšší nezaměstnaností, ale například i s pácháním trestné činnosti apod.

Rovněž mnoho vědeckých prací z druhé poloviny 20. století hovoří o skutečnosti, že u dětí, které prošly ústavní péčí, vznikla v důsledku nízkého stupně uspokojení sociálních, duševních, citových a dalších potřeb tzv. „Psychická deprivace“, čímž se rozumí *„psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k uspokojení některé jeho základní (vitální) psychické potřeby v dostatečné míře.“*³⁹

Matějček rovněž hovoří o tom, že nejkritičtějším obdobím ve vývoji dítěte je právě skupina ve věku od 0 do 3 let, kdy osobní a blízký kontakt s dospělou osobou je pro dítě nezastupitelný a nenahraditelný, čehož lze u dětí, které jsou umístěny do ústavní výchovy dosáhnout pouze v omezené míře.⁴⁰

Jestliže tedy vezmeme v potaz výše uvedené, je naprosto logické, že děti vyrůstající, byť v těch nejkvalitnějších, ústavních zařízeních, nemohou, a to zejména v rané fázi svého života, získat dostatečně kvalitní podmínky pro svůj pozitivní rozvoj a právě z tohoto důvodu se stát snaží o co nejširší možnost zapojení tzv. „profesionálních pěstounů“, kteří by s těmito dětmi dokázali pracovat v rámci institutu „PĚSTOUNSKÉ PÉČE NA PŘECHODNOU DOBU“, který je specifickým právě tím, že je poskytován nejmladším dětem, ve věku do tří let, kdy je třeba u dítěte zajistit počáteční, ale především pozitivní rozvoj jeho osobnosti – vytvořit u dítěte jeho bazální osobnost, kterou budeme v průběhu jeho další výchovy rozvíjet.

³⁹ Langmeier, J., Matějček, Z. Psychická deprivace v dětství, Praha: SZN, 1963, s. 98

⁴⁰ Matějček, Z., Náhradní rodinná péče, Praha: Portál, 1999

Vývoj dítěte v náhradním rodinném prostředí

V kojeneckých ústavech je dětem, které jsou v nich umístěny, poskytována komplexní péče v oblastech ošetřování, léčení, prevence a výchovy. Zatímco například zdravotnickou péči jsou schopny tyto ústavy pro děti zajistit na kvalitní standardní úrovni, nedokáží na stejné úrovni dítěti zajistit to, co je pro něj v tomto vývojovém období nejpodstatnější a to je blízký, stabilní a dlouhodobý vztah (interakci) s dospělým člověkem.

Na druhou stranu náhradní rodinná péče spočívající ve formě pěstounské péče na přechodnou dobu, zasazená do rodinného prostředí pěstounů, kteří mohou dítěti poskytnout nejen potřebnou emocionální oporu, vzory chování, ale také dokáží v potřebné míře uspokojit i jeho další životní potřeby je mnohonásobně lepší alternativou výše uvedené ústavní péče. V takovém prostředí se dítě rychleji učí, zažívá vzájemně blízké sociální interakce, začíná chápat systém rodinné struktury a vnímat, jak rodina funguje a současně ji začne vnímat, jako ostrov jistoty a bezpečí. O pozitivním vlivu na osobnostní rozvoj dítěte v komparaci kojeneckých ústavů versus pěstounské péče na přechodnou dobu nejlépe vypovídá níže uvedená tabulka, zpracovaná Ministerstvem práce a sociálních věcí České republiky.

Tabulka 1 – Specifika péče o dítě v náhradní rodinné péči

Specifika péče	KOJENECKÝ ÚSTAV		PĚSTOUNSKÁ PÉČE NA PŘECHODNOU DOBU	
		NÁSLEDEK		NÁSLEDEK
INTENZITA KONTAKTU DOSPĚLÉHO S DÍTĚTEM	nedostatečná	opoždění vývoje ve všech oblastech	dostatečná	Podpora vývoje ve všech oblastech
INDIVIDUÁLNÍ PÉČE	nedostatečná, jen v některých případech, omezený čas na jedno dítě	opoždění vývoje ve všech oblastech	dostatečná	Podpora vývoje ve všech oblastech

VZTAHY	nemožnost za- žít oboustranné vzájemné vzta- hy dítěte s do- spělým	opožďení v socioemočním vývoji	podpora vzá- jemných vzta- hů dítěte a dospělého	Podpora socio- emočního vý- voje, poskytnu- tí pocitu bez- pečí, citového zázemí
VARIABILITA, INTENZITA PODNĚTŮ	nedostatečná	opožďení inte- lektového a motorického vývoje	dostatečná	Podpora inte- lektového a motorického vývoje
CHARAKTER PROSTŘEDÍ	ústavní	omezená pod- pora vývoje na zajištění zá- kladních biolo- gických potřeb	rodinná struk- tura	Podpora socio- emočního vý- voje, chápání rodinné struk- tury, pocitu bezpečí

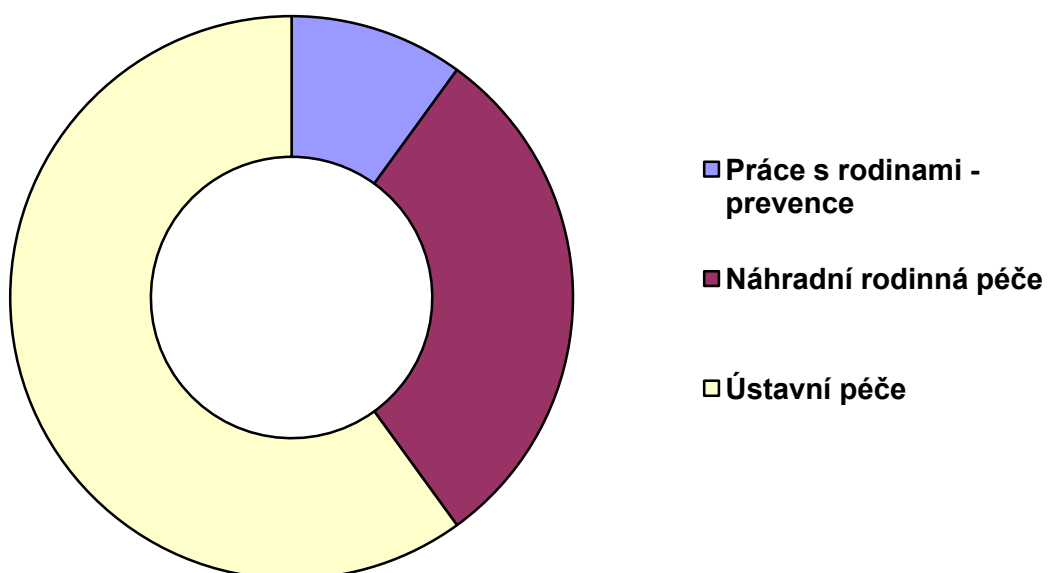
Je tedy na první pohled zřejmé, že umístění dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu zcela jednoznačně přispívá k pozitivnímu vývoji dítěte, popř. k nápravě negativního vývoje dítěte, oproti výchově ústavní, popřípadě výchově v disfunkčním rodinném prostředí biologické rodiny.

A právě i z těchto důvodů se podařilo v rámci sociální politiky státu nastartovat reformu systému o takto ohrožené děti, jejíž součástí je také pěstounská péče na přechodnou dobu. Součástí reformy je mimo jiného i snaha o to, aby prostředky, které jsou vynakládány z veřejných rozpočtů právě na takto ohrožené děti, byly přerozdělovány tak, aby co nejméně dětí bylo umístěováno do ústavní výchovy a naopak co nejvíce prostředků putovalo do

oblasti prevence, přímo u rodin, které tuto intervenci, ze strany státu, potřebují tak, aby se maximálně eliminovala negativa při vývoji dítěte, zejména v jeho raném věku.⁴¹

Obrázek 2

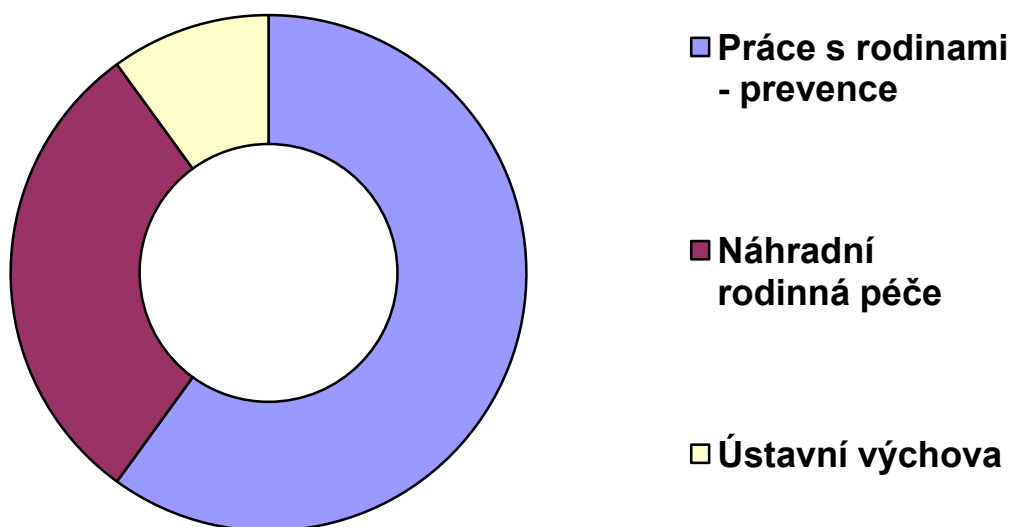
Současný stav přerozdělování veřejných rozpočtů

⁴¹MPSV, Mýty a pravdy, Praha: MPSV, 2015, s. 6

Obrázek 3

Plánovaný cílový stav

Tento krok, nemá směřovat k postupnému rušení ústavní péče, jak by se na první pohled mohlo zdát. Pořád se budeme setkávat s dětmi, které nemohou zůstat ve své vlastní rodině nebo být umístěny do náhradní rodinné péče, a to z různých důvodů. Například jim to neumožňuje jejich zdravotní stav, nejsou právně volné apod. Snahou je tedy stav, kdy bude krok umístění dítěte do ústavní péče až tím nejkrajnějším řešením, a to u dětí, u kterých nelze jejich situaci řešit jinak.⁴²

2.4 Kritéria pro dítě zařazeného do programu pěstounské péče na přechodnou dobu

Pokud si položíme otázku, jaká jsou kritéria pro umístění dítěte do náhradní rodinné péče, zjistíme, že konkrétní výčet těchto pravidel není přesně specifikován. Pokud si na tuto otázku odpovíme obecně, pak můžeme říci, „že se jedná o jakékoli dítě, které by za běž-

⁴² MPSV, Pěstounská péče na přechodnou dobu pro nejmladší děti, Praha: MPSV, 2011, s. 21

ných okolností bylo propuštěno z porodnice s biologickými rodiči.“⁴³ Vzhledem k tomu, že současná neonatologická a pediatriká oddělení nemocnic pracují na vysokých odborných úrovních, dokáží jejich pracovníci rozhodnout, zda zdravotní stav dítěte je takový, aby mohlo být umístěno do náhradní rodinné péče, a to i přesto, že mnohdy vykazují drobné odchylky ve vývoji nebo mají běžně zvládnutelné zdravotní obtíže.

Hodnotícími kritérii pro umístění dětí do náhradní rodinné péče mohou být také podmínky obecné povahy stanovené závaznými právními normami. Pokud vycházíme z toho, že tato péče je primárně určena dětem, o které se rodiče neumějí, nechtějí nebo neumí postarat nebo jsou vychovávány v disfunkční rodině, zákon o sociálně právní ochraně dětí, tato kritéria stanovuje takto:

„Sociálně-právní ochrana se zaměřuje zejména na děti,

a) jejichž rodiče

1. zemřeli,

2. neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti, nebo

3. nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti;

b) které byly svěřeny do výchovy jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy;

c) které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, jsou ohroženy závislostí, žijí se prostitutací, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než patnáct let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem,⁴⁾ opakovaně nebo soustavně páchají přestupky⁵⁾ nebo jinak ohrožují občanské soužití;

d) které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte;

e) na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezřeni ze spáchání takového činu;

f) které jsou na základě žádostí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umísťovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jejich umístění v takových zařízeních trvá déle než 6 měsíců;

g) které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami;

⁴³ MPSV, Pěstounská péče na přechodnou dobu pro nejmladší děti, Praha: MPSV, 2011, s. 33

h) které jsou žadateli o udělení mezinárodní ochrany, azylanty nebo osobami požívajícími doplňkové ochrany, a které se na území České republiky nacházejí bez doprovodu rodičů nebo jiných osob odpovědných za jejich výchovu;

pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí.⁴⁴

Hrušková pak hovoří o tom, že nezletilé dítě může být svěřeno do pěstounské péče tehdy, jestliže jsou splněna tato základní kritéria:

- ✓ Rodiče nezabezpečují řádnou výchovu dítěte.
- ✓ Umístění je v zájmu dítěte.
- ✓ Dítě dalo souhlas s umístěním, pokud je schopno vyjádřit svůj názor.
- ✓ Fyzická osoba souhlasí se svěřením dítěte, je způsobilá dítě vychovávat a zabezpečit ho.⁴⁵

Smyslem jakékoli náhradní rodinné péče, tedy i pěstounské péče na přechodnou dobu, je zajistit dítěti kvalitní péči, která se bude co nejvíce podobat péči, kterou by mu poskytla přirozená rodina. Na tomto místě je důležité zdůraznit, že vždy by mělo být dbáno na zájem a blaho dítěte, jak o tom hovoří i Úmluva o právech dítěte, kterou Česká republika rovněž ratifikovala a tudíž je pro náš stát právně závazná. V této mezinárodní normě se o zájmu a blahu dítěte hovoří takto:

- ✓ *„Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, správními nebo zákonodárnými orgány.*
- ✓ *Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho, přičemž berou ohled na práva a povinnosti jeho rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivých právně za něho odpovědných, a činí pro to všechna potřebná zákonodárná správní opatření.“⁴⁶*

⁴⁴ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí § 6

⁴⁵ Hrušková M. et al., Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství, Praha: C.H. Beck, 2009, s. 193

⁴⁶ Úmluva o právech dítěte, čl.3

Zájem dítěte musí být zohledněn při jakékoliv činnosti týkající se dětí. Všichni dospělí by měli dělat rozhodnutí podle toho, co je nejlepší pro děti, jelikož tato rozhodnutí je přímo ovlivňují. Toto pravidlo se vztahuje také na finanční politiku země, na legislativu, na rozhodnutí týkající se budoucnosti jako takové.

Osobně tedy zájem a blaho dítěte vnímám tak, že musí být vynaložena maximální snaha o udržení dítěte v přirozeném prostředí své vlastní rodiny, přičemž výkon orgánu sociálně právní ochrany dětí by měl, v případě dysfunkčnosti této rodiny, směřovat k intenzivní sociální práci tak, aby se podařilo obnovit její funkčnost a zajistit tak podmínky pro výchovu a vývoj dítěte v jeho přirozeném prostředí.

Za jedno z podstatných a důležitých kritérií pro umístění dítěte do pěstounské péče je i možnost vyjádření názoru dítěte. Samozřejmě při vyjádření dítěte musíme brát v potaz jeho věk a rozumové schopnosti. Zatímco od novorozence se žádného názoru nedočkáme, dvouleté dítě už může dokázat jednoduše formulovat svůj názor, u starších dětí, pak již tento musíme brát v potaz zcela vážně, pokud se rozhoduje o jejich umístění do náhradní rodinné péče.

O výše uvedeném postavení dítěte a v návaznosti na Úmluvu o právech dítěte hovoří Jílek následovně: *„Úmluva poskytuje nové právní postavení dítěti, které již není pouhým pasivním příjemcem opatření nebo ochrany, ale stává se subjektem, jehož názorům musí být věnována patřičná pozornost. Dítě by mělo být vyzýváno k účasti na rozhodnutích, která se ho dotýkají... Úmluva přiznává v čl. 22 dítěti právo nejen vyjádřit své názory, ale také pocítit, že se k jeho názorům přihlíží při jakémkoliv rozhodnutí, jež může nějak ovlivnit jeho život.“*⁴⁷

Jinými slovy, pokud je dítě schopno vyjádřit, vzhledem ke svému věku a rozumovým schopnostem, svůj názor, je třeba na něj brát zřetel. Pokud by tak nebylo učiněno, hrozí nebezpečí, že dojde k selhání pěstounské péče a dítě si tak nebude schopno navázat adekvátní a potřebné citové vazby v náhradní rodině.

Pokud se tedy pokusíme shrnout kritéria pro dítě, které má být umístěno do pěstounské péče na přechodnou dobu, je třeba vycházet z obecných zásad, které mají za úkol dbát

⁴⁷ Jílek D. et al., Cesty ke škole respektující a naplnění práva dítěte, Brno: Česko-britská o.p.s., 2013, s. 86

o blaho a zájem dítěte, jako nejvyšších priorit při tomto rozhodování. Současně je třeba také přihlídnout ke zdravotnímu a vývojovému stavu dítěte a vlastnímu názoru dítěte. Nemůžeme opomenout ani platnou legislativu, a to jak na národní, tak i mezinárodní úrovni. Na základě kombinace všech těchto kritérií, bychom měli vždy rozhodnout tak, abychom dítěti uspořádali jeho životní situaci tak, aby byly dlouhodobě, smysluplně a individuálně uspokojovány jeho životní potřeby.

Sociální politika státu a pěstounská péče

Je zřejmé, že pokud chce Česká republika získat větší množství pěstounů, kteří budou kvalitně, především ve prospěch dítěte, tuto činnost vykonávat, je nutné, aby také stát prostřednictvím své sociální politiky umožnil vytvoření takových podmínek, které povedou k tomu, aby přilákaly nové zájemce o pěstounskou péči, jejich kvalitní přípravu, systém odměňování a dalších podpůrných aktivit, které by výrazně dokázaly zvýšit efektivitu náhradní rodinné péče.

Pokud se tedy zaměříme na institut pěstounské péče, je nutné konstatovat, že Česká republika má v této oblasti zcela jistě určité rezervy, které by měla v rámci své vlastní sociální politiky upravit tak, aby se tyto nedostatky co nejvíce eliminovaly a efektivita této formy náhradní rodinné péče se dostala na maximální možnou míru, kterou lze v podmínkách našeho státu realizovat. Výsledkem by měla být výchova dětí, která bude probíhat v kruhu rodinného prostředí, které není pro dítě škodlivé z pohledu jeho vývoje a další socializace do společnosti.

Vše nelze taxativně stanovit pouze právními normami, nad jejichž dodržováním bude dohlížet státní moc v podobě soudů či OSPODu. Je třeba vytvořit komplexní systém, do kterého se musí kromě pěstounských rodin zapojit všechny zainteresované instituce, mezi které zcela jistě patří kraje, obce, nestátní neziskové organizace, zaměstnavatelé, rodiny, samozřejmě i média a v žádném případě nemůžeme vynechat školská zařízení a vzdělávací instituce, které v životě člověka sehrávají významnou roli. Jedině koncepčním propojením všech těchto subjektů lze dosáhnout požadovaného výsledku.

Přímé intervence státu do tohoto systému mohou spočívat v mnoha krocích, které mohou pozitivně ovlivnit další rozvoj tohoto institutu náhradní rodinné péče. Jmenujme, na tomto místě, alespoň některé z nich:

Sanace biologické rodiny – cílem je v této rodině provést taková opatření, aby v ní dítě mohlo vyrůstat, aniž by byl jakkoli narušen proces jeho socializace a výchovy. U rodin, jejichž dítě bylo umístěno do náhradní rodinné péče, stanovit program, jak s touto rodinou pracovat, aby bylo možné jejich dítě do této rodiny, po odpadnutí důvodů pro odebrání dítěte, navrátit zpět, popřípadě, aby tato rodina efektivně spolupracovala s pěstouny při výchově vlastního dítěte. Matoušek o sanaci rodiny hovoří následovně: „*postupy podporující fungování rodiny, které jsou opakem postupů vyčleňujících některého člena rodiny kvůli tomu, že někoho ohrožuje, příp. kvůli tomu, že je sám někým z rodiny ohrožen*“.⁴⁸

Případová konference – cílem je společné setkání zainteresovaných odborníků z řad lékařů, sociálních pracovníků (OSPOD), pedagogů a dalších, které s vyřešením sociálního případu souvisí. Tuto konferenci svolává pracovník sociální pracovník a má za cíl stanovit konkrétní postupy, jak v daném případě realizovat další kroky. Každý sociální případ vykazuje různou charakteristiku, a proto je třeba k němu vytvořit individuální, jak v konkrétní situaci dále postupovat tak, aby to bylo v nejlepším zájmu dítěte. Ministerstvo definuje případovou konferenci takto: jde o „*plánované a koordinované multidisciplinární setkání odborníků, kteří s rodinou pracují ve své každodenní praxi. Rodiče mají právo se rozhodnout, zda chtějí být jednání přítomni. Jedná se o společné setkání pomáhajících pracovníků, kteří hledají a navrhuji optimální řešení konkrétní situace rodiny*“.⁴⁹

Sociální terapie – jejími hlavními cíli je působit preventivně a podporovat klienta, jeho adaptace na nově vzniklé podmínky, reálné zhodnocení sociálních negativ a navrnutí možností k jejich nápravě, pomoc při odstraňování těchto negativ a následná socializace zpět do běžného společenského života. Zakouřilová se o sociální terapii vyjadřuje následovně: je to „*specifický druh odborné intervence, jejímž cílem je dosáhnout přímým i nepřímým působením žádoucích změn v chování klienta a v jeho sociálním okolí, řešit situaci,*

⁴⁸ Matoušek, O. Slovník sociální práce. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 196

⁴⁹ Metodické doporučení MPSV č. 2/2010 pro postup orgánů sociálně-právní ochrany dětí při případové konferenci

která bezprostředně ohrožuje klienta, a předcházet vzniku rizikového chování a podmínek, které mohou její vznik podporovat“.⁵⁰

Mediace – snaha o řešení konfliktu uvnitř rodiny prostřednictvím třetí osoby – tzv. „mediátora“. Mediace můžeme chápat jako „*tvořivý proces, který vychází z pozorného všímání si reality a směřuje k dosažení harmonie. Tento proces je vedený prostředníkem, který se na konfliktu přímo nepodílí a neprofituje z něj*“.⁵¹

Výše v textu jsem uvedl jen některé z institutů, začleněných do sociální politiky České republiky v kontextu rodinné péče. Samozřejmě nedílnou součástí jsou také finanční příspěvky a odměny pěstounů, které jsem v této části práce záměrně neuvedl, protože detailně jsou rozpracovány v páté kapitole.

⁵⁰ Zakouřilová, E. Sociální terapie aneb Její teorie i speciální techniky, které pomáhají v sociální práci s rodinou, 1. vyd. Praha: Institut pro místní správu, 2008, s. 7

⁵¹ Smékal, L. Rodinná mediace. In: Sborník příspěvků z Konference k 10. výročí Mezinárodního roku rodiny, Olomouc: VCVS ČR, 2004, s. 65

3. POSTUP SVĚŘENÍ DÍTĚTE DO PĚSTOUNSKÉ PÉČE NA PŘECHODNOU DOBU

Svěření dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu, předchází určitý proces, spočívající nejen ve výběru vhodných pěstounů, ale také důkladného prozkoumání toho, jestli je dítě opravdu nutné umístit do této formy náhradní rodinné péče, včetně všech okolností, které s konkrétním případem souvisí.

Rovněž je na tomto místě důležité zdůraznit fakt, že o svěření dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu vždy rozhoduje soud, a to na základě návrhu orgánu sociálně právní ochrany dětí a samozřejmě platných právních norem.

Konkrétní případy, kdy je možné dítě umístit do pěstounské péče na přechodnou dobu, taxativně stanovuje ustanovení §27a odst. 7 zákona č. 359/1999 Sb., v platném znění, který říká:

„Soud může na návrh orgánu sociálně-právní ochrany svěřit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu osobám v evidenci, a to na

a) dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat,

b) dobu, po jejímž uplynutí může matka dát souhlas k osvojení nebo po kterou může rodič souhlas k osvojení dítěte odvolat, nebo

c) dobu do nabytí právní moci rozhodnutí soudu o tom, že souhlasu rodičů k osvojení není třeba.“

Tato forma péče se tedy využívá u dětí, které musí dočasně pobývat mimo vlastní rodinu. Dítě, které je již schopno vzhledem ke své rozumové vyspělosti posoudit rozsah a význam rozhodnutí o svém přechodu do pěstounské péče na přechodnou dobu musí být na tuto situaci důkladně připraveno. Výjimkou jsou samozřejmě případy dětí, které se pěstounům na přechodnou dobu svěrují ihned po narození do doby, než mohou přejít do péče před osvojením či péče budoucích osvojitelů.

Zatímco institut pěstounské péče na přechodnou dobu není žádnou „horkou novinkou“, v našem právním systému, teprve s příchodem nové „Občanského zákoníku“,⁵² se pravidla

⁵² Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

pro pěstounství výrazně upravila, zejména pak ve prospěch biologických rodičů, kteří se nyní, oproti předchozí právní úpravě⁵³, snáze mohou domoci, samozřejmě po odpadnutí důvodů, pro které jim bylo dítě odebráno, ukončení pěstounské péče a návratu dítěte do jeho přirozené rodiny. Právě z těchto důvodů, které sledují především zájem a blaho dítěte, je v novém občanském zákoníku zakotvena povinnost pěstounů vůči dítěti, udržovat kontakt dítěte s biologickými rodiči a jeho blízkými osobami.⁵⁴ O důležitosti této vazby podrobněji pojednává tato práce níže (podkapitola 4.2).

3.1 Podání žádosti do evidence osob vykonávajících PPPD – role obce a kraje

Při podání žádosti je zájemce o pěstounskou péči na přechodnou dobu nucen postupovat přesně dle dikce zákona.⁵⁵

Zákon o sociálně právní ochraně dětí stanovuje tento postup v § 27a odst.1, který zní:

„Krajský úřad vede pro účely zajištění pěstounské péče pro dítě na přechodnou dobu evidenci osob, které mohou pěstounskou péči po přechodnou dobu vykonávat. Do evidence se osoby zařazují na základě žádosti podané u obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Obecní úřad obce s rozšířenou působností je povinen po doplnění žádosti o údaje a doklady uvedené v odstavci 3 neprodleně žádost postoupit krajskému úřadu.“

Žadatel tedy nepodává žádost u evidenčního úřadu, nýbrž u místně příslušného obecního úřadu s rozšířenou působností, konkrétně na odborech sociálních služeb, resp. orgánu sociálně právní ochrany dětí, který žádost přijme a je povinen prozkoumat, zda žádost obsahuje všechny náležitosti stanovené v § 27a odst.3, výše uvedeného zákona a následně tuto postoupit příslušnému krajskému úřadu. Krajský úřad na základě podané žádosti rozhodne o tom, zda žadatel byl či nebyl zařazen do evidence osob, které mohou vykonávat pěstoun-

⁵³ Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině § 45a odst. 4 – „Pěstounská péče může být zrušena rozhodnutím soudu. Soud může zrušit pěstounskou péči jen z důležitých důvodů; učiní tak vždy, jestliže o to požádá pěstoun.“

⁵⁴ Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník § 967 – „Pěstoun má povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči, dalšími příbuznými a osobami dítěti blízkými. Má povinnost umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, ledaže soud stanoví jinak.“

⁵⁵ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí

skou péči na přechodnou dobu⁵⁶, přičemž kritéria posouzení budou podrobněji rozebrána níže v textu.

Krajský úřad následně předává seznamy osob, které vede ve své evidenci jako osoby, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu obecním úřadům obce s rozšířenou působností, přičemž tyto seznamy pravidelně aktualizuje tak, aby uvedená data nebyla zastaralá.⁵⁷

Kromě toho plní obecní úřady obce s rozšířenou působností a krajské úřady mnoho dalších rolí, které souvisí s pěstounskou péčí. Jsou to zejména:

1) Obecní úřad obce s rozšířenou působností (OSPOD):

- ✓ Vyhledávání vhodných uchazečů o náhradní rodinnou péči.
- ✓ Poskytování poradenské pomoci těmto uchazečům.
- ✓ Zprostředkování pěstounské péče.
- ✓ Poskytování poradenské pomoci těmto uchazečům.
- ✓ Vedení dokumentace dětí, pro něž je vyhledávána náhradní rodinná péče.
- ✓ Uzavírání dohod o výkonu pěstounské péče.
- ✓ Vydávání správních rozhodnutí v případech, kdy není dohoda uzavřena.
- ✓ Dohlížení nad průběhem náhradní rodinné péče.⁵⁸

2) Krajské úřady:

- ✓ Zajišťují přípravu osob vhodných stát se pěstouny.
- ✓ Poskytují poradenskou činnost.
- ✓ Zprostředkovávají náhradní rodinnou péči.
- ✓ Vedou evidenci dětí, jímž je třeba náhradní rodinnou péči zajistit.
- ✓ Vydávají pověření k výkonu sociálně – právní ochrany.
- ✓ Uzavírají dohody o výkonu pěstounské péče.
- ✓ Vykonávají kontrolní a metodickou činnost vůči obecním úřadům.⁵⁹

⁵⁶ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí § 27a odst. 5

⁵⁷ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí § 27a odst. 6

⁵⁸ Může se stát pěstounem – manuál pro pracovníky úřadu práce, Praha: Nadační fond J&T, 2015, s. 14-15

⁵⁹ Může se stát pěstounem – manuál pro pracovníky úřadu práce, Praha: Nadační fond J&T, 2015, s. 14-15

3.2 Odborné posouzení žadatelů

Obecně lze konstatovat, že osoby, které se chystají provádět pěstounskou péči na přechodnou dobu, by měli být profesionály, a to z důvodu, že vykonávají specifickou činnost v oblasti péče a výchovy o svěřené dítě. Dítěti, které přichází, do jejich rodiny by měli umět nabídnout podnětné, stabilní prostředí, plné lásky tak, aby se děti, které se musí vyrovnávat s traumaty předchozího života, dokázaly co nejlépe vypořádat a správně se socializovat. Ministerstvo práce a sociálních věcí doporučuje, jaká kritéria je třeba především posoudit u žadatelů o PPPD, především s ohledem na optimální podmínky, které by měly být zárukou správného osobnostního vývoje svěřeného dítěte. Jedná se sice o doporučení obecného charakteru, nicméně díky tomuto si lze udělat ucelenou představu, na jakých základech je postaveno odborné posuzování žadatelů o PPPD.⁶⁰

Tabulka 2 – Oblasti a kritéria posuzování žadatelů o PPPD

Oblast	Kritéria
Rodinná situace	<ul style="list-style-type: none"> - pěstoun by měl minimálně 5 let žít ve stabilním partnerském či manželském svazku, zpravidla maximálně 1x rozvedení, - samozadatelé by měli být smířeni s tím, že nemají partnera/ku, - děti žijící v rodině by neměly mít závažnější výchovné problémy, chronické potíže či výrazná traumata, - děti v rodině by měly být ve věku okolo 8-10 let, aby byly schopny pochopit smysl péče, - od příchodu posledního dítěte do rodiny, ať už se jedná o osvojení, klasickou pěstounskou péči či narození vlastního dítěte, by měla uplynout dostatečná doba 2-3 let, - v rodině by neměly vyrůstat více jak 3 děti.
Životní zabezpečení a bydlení	<ul style="list-style-type: none"> - bytové podmínky musí umožnit vytvoření dostatečného prostoru pro přijímané dítě a zajistit mu přiměřené soukromí, - jeden z pěstounů by měl být připraven nejpozději při přijímání prvního dítěte opustit svoje zaměstnání, - aktuální situace pěstounů by měla být bez zadlužení či nařízené exekuce, bez vážných existenčních problémů.

⁶⁰ MPSV – Informace o postupech s umísťováním dětí do pěstounské péče na přechodnou dobu – metodické sdělení, Praha: MPSV, 2013

Osobnostní charakteristiky a zdravotní stav	<ul style="list-style-type: none"> - osobnostní zralost a životní zkušenosti pěstounů, věk by se měl pohybovat v rozmezí 28-65 let, - má se jednat o osoby trestně bezúhonné, bez závislostí v anamnéze (drogy, alkohol), - pěstouni musí být schopni spolupracovat s dalšími odborníky, je třeba, aby měli dostatečné intelektové schopnosti, - nutné je u nich vyloučení patologie osobnosti, psychických poruch, členství v rizikové skupině či sektě, - musí se jednat o zralé osoby, trpělivé, -motivované, schopné uznat chybu, připravené předat dítě či děti dál, schopné dávat lásku a přijetí.
Podpůrná síť	<ul style="list-style-type: none"> - pěstouni se mohou opřít o své přátele a příbuzné, - v okolí je dostatečné množství podpůrných a odborných služeb (Informace o postupech spojených s umístěním dětí do pěstounské péče na přechodnou dobu).

Odborné posouzení žadatelů o pěstounskou péči na přechodnou dobu provádí místně příslušný krajský úřad, který hodnotí a analyzuje taxativně stanovená kritéria. Zákon o sociálně právní ochraně dětí tato kritéria stanoví takto:

„Odborné posouzení pro zprostředkování osvojení a pěstounské péče zahrnuje

- a) posouzení dítěte a žadatele podle odstavce 2,*
- b) zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny, včetně speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu (§ 11 odst. 2),*
- c) vyjádření dětí žadatele k přijetí osvojovaného dítěte nebo dítěte svěřovaného do pěstounské péče do rodiny, jsou-li takového vyjádření schopny s ohledem na jejich věk a rozumovou vyspělost,*
- d) posouzení schopnosti dětí žijících v domácnosti žadatele přijmout dítě do rodiny,*
- e) zjištění bezúhonnosti žadatele, jeho manžela, druha, dítěte a jiné osoby tvořící s žadatelem společnou domácnost; za bezúhonného se pro tyto účely nepovažuje ten, kdo byl pravomocně odsouzen pro trestný čin, který směřoval proti životu, zdraví, svobodě, lidské důstojnosti, mravnímu vývoji nebo jmění dítěte, nebo pro jiný trestný čin, jehož spáchání může mít vliv na způsobilost žadatele k řádné výchově dítěte,*

f) u žadatelů o zařazení do evidence osob vhodných pro výkon pěstounské péče na přechodnou dobu posouzení schopnosti pečovat o děti vyžadující speciální péči a schopnost spolupráce s rodiči těchto dětí. “⁶¹

Ve druhém kroku pak posuzuje speciálně žadatele, o jehož zařazení do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu, se jedná. V tomto kroku krajský úřad především posuzuje⁶²:

Tabulka 3 – Kritéria na žadatele o PPPD

U ŽADATELE
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Charakteristiku osobnosti. ✓ Psychický a zdravotní stav. ✓ Motivaci žadatele. ✓ Stabilita manželského vztahu. ✓ Sociální prostředí, zvláště bydlení a domácnost. ✓ Etnické, náboženské a kulturní prostředí žadatele.

Na základě tohoto posouzení pak krajský úřad rozhodne o zápisu žadatele do seznamu, který opravňuje konkrétní osobu poskytovat služby pěstounské péče na přechodnou dobu nebo žádost zamítne a tato osoba tak není způsobilá k poskytování této sociální služby.

Pokud žadatel nesouhlasí s odborným posouzením, provedeným příslušným krajským úřadem, může se proti posudku odvolat, a to k Ministerstvu práce a sociálních věcí, které pro účely odvolacího řízení je oprávněno provést nové odborné posouzení žadatele.⁶³

⁶¹ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí § 27 odst. 1

⁶² Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí § 27 odst. 2 písm.b)

⁶³ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí § 27 odst. 8

3.3 Příprava fyzických osob k přijetí do rodiny

Jestliže stát vyžaduje po zájemcích o pěstounskou péči na přechodnou dobu, kvalitní a profesionální přístup, včetně stabilního, zdravého prostředí a rodinného zázemí, musí pro ně i on sám něco udělat, resp. poskytnout oporu při přípravě na tuto náročnou výchovnou činnost tak, aby získal odborně erudované „zaměstnance“, kteří budou vykonávat svoji práci na základě nejnovějších odborných poznatků a nejmodernějších výchovných trendů.

Krajský úřad toto musí zajistit zájemcům o PPPD tak, jak stanovuje zákon o sociálně právní ochraně dětí, který uvádí:

„Krajský úřad zajišťuje

a) přípravu fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny a poskytuje těmto osobám poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče, včetně speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu; časový rozsah přípravy k zařazení žadatele do evidence pro zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče činí nejméně 48 hodin a u žadatelů o zařazení do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu nejméně 72 hodin; časový rozsah přípravy žadatelů, kteří přípravu již jednou dokončili, může krajský úřad snížit“.⁶⁴

Absolvování této přípravy je rovněž jednou z podmínek, které musí žadatel o zařazení do evidence osob, schopných poskytovat pěstounskou péči na přechodnou dobu, splňovat, aby mohl být do této evidence zařazen.

Jestliže se zaměříme také na osoby, které již v evidenci jsou a pečují o dítě jim svěřené do pěstounské péče na přechodnou dobu, mají nárok na konzultace o výkonu pěstounské péče, kterou rovněž zajišťuje příslušný krajský úřad, a to v intervalu minimálně 1x ročně.⁶⁵

⁶⁴ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí § 11 odst. 2 písm. a)

⁶⁵ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí § 11 odst. 4

Ze strany pěstounů, resp. osob, které jsou evidované v registru osob PPPD u krajského úřadu, pak vzniká povinnost průběžně se vzdělávat, a to v rozsahu minimálně 24 hodin v průběhu 12 kalendářních měsíců.⁶⁶ Jedině tímto způsobem lze zajistit, že tito „profesionální pěstouni“ budou připraveni, kvalitně plnit svoji výchovnou činnost.

⁶⁶ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí § 47a odst. 2 písm. f)

4. POTŘEBY DĚTÍ V PĚSTOUNSKÉ PÉČI NA PŘECHODNOU DOBU

Děti přichází do pěstounských rodin z prostředí, které jim přineslo mnoho a mnoho negativních zážitků, zkušeností, pocitů... Obtěžkáni tímto „handicapem“, jsou neuspokojeny na svých životních potřebách a hlavním úkolem a smyslem náhradní rodinné péče, je tomuto dítěti poskytnout maximální možnosti, aby se dokázalo s těmito negativními zkušenostmi vyrovnat, odstranit je a poskytnout dítěti takové podmínky a prostředí pro jeho život, aby jeho další vývoj probíhal v souladu s jeho zájmem a blahem.

Pro děti, zejména pak ty nejmladší, je mnohem důležitější rodičovství psychologické, než to biologické. Biologická vazba dospělé osoby v tomto období není pro dítě až tak důležitá. Potřebuje mít ve své blízkosti dospělou osobu, která bude schopna dítě přijmout citově, vnitřně. Dítě se musí v první řadě cítit bezpečně. S tím pramení i neskonalá touha dětí po pocitu bezpečí, pocitu domova a navázání citových vazeb. Pokud se dítě narodí a vyrůstá ve standardní rodině, kde o něj rodiče pečují, když zapláče, přijde k němu maminka nebo tatínek, kteří mají příjemný hlas, když je hladové dostane najíst, když stoná, poskytují mu léčebné medikamenty... a další drobnosti, které člověk běžně nevnímá, ale pro psychiku dítěte jsou velice důležité. Dítě právě tímto způsobem získává pocit důvěry, jistoty, bezpečí, lásky a sounáležitosti, dobře ví, že toto jsou „jeho blízcí“ a zde je pro něj „doma“.

„Pokaždé, když se dítěti nějak věnujete, jako byste se s ním spojil tenoulinkou nitkou. Není vidět, nedá se změřit ani zvážit. Pokud to zopakujete tisíckrát, vytvoříte mezi pečovatelem a dítětem lano, které už hodně vydrží.“⁶⁷

Okruh nebo obsah životních potřeb, které je třeba dítěti zajistit a dlouhodobě tak tyto uspokojovat je velmi široký. Pokud tyto potřeby zobecníme, pak můžeme říci, že každé dítě má tyto základní potřeby:

- ✓ Potřeba stimulace,
- ✓ potřeba smysluplného světa,

⁶⁷ Zezulová, D., Pěstounská péče a adopce, Praha: Portál, 2012, s.176

- ✓ potřeba jistoty,
- ✓ potřeba osobní identity,
- ✓ potřeba otevřené budoucnosti.

Pěstouni si však musí uvědomit, že dítěti lze pomoci jen tehdy, pokud mu rozumíme, pokud známe specifika jeho dosavadního života. S tím souvisí i specifické potřeby dětí v pěstounské péči, které krystalizují z toho, co dítě doposud zažilo, které se projevují především chováním dítěte. Jmenujme alespoň ty nejmarkantnější:

- ✓ *„Dítě má potřebu specificky zlobit, specificky poutá pozornost (ubližuje si).*
- ✓ *Dítě má potřebu specificky se dožadovat, domáhat se (krade).*
- ✓ *Dítě má potřebu klást specifické otázky (Máš mne rád/a?).*
- ✓ *Dítě má potřebu být provázeno a ujišťováno (nemá potřebu být litováno).*
- ✓ *Dítě má potřebu specificky vnímat skutečnosti, svoji minulost (vytváří si své fantazie), ale i svoji budoucnost.*
- ✓ *Dítě má potřebu sebevědomí (obviňuje se, podceňuje se, klade si různé věci za vinu, bojí se).*
- ✓ *Dítě má potřebu rozlišovat mezi chováním a emocí (lásku si nelze zasloužit tím, že je někdo hodný).“⁶⁸*

Dítě v pěstounské péči na přechodnou dobu se tak ocitá ve zcela nové životní situaci, které nerozumí a je na „profesionálních pěstounech“, aby dítěti pomohli se s tímto stavem vyrovnat a poskytli mu maximální možné prostředky, aby dítě mohlo uspokojovat svoje základní i specifické potřeby.

4.1 Eliminace rizikovosti vývojových poruch u dětí v pěstounské péči na přechodnou dobu

O rizicích, která mohou nenávratně ovlivnit vývoj dítěte, kterému se nedostává potřebné péče, které je, psychicky deprivováno nedostatkem uspokojování svých životních potřeb

⁶⁸ MPSV, Pěstounství je profese, Praha: MPSV, 2015, s. 6

jsem obecně hovořil ve druhé kapitole této práce. Nyní bych se rád krátce zaměřil na některé konkrétní vývojové poruchy, které je možné, na rozdíl od ústavní výchovy v rámci pěstounské péče na přechodnou dobu eliminovat nebo zcela odstranit.

Vývoj řeči a řečových schopností

Prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, jednoznačně ovlivňuje celou řadu faktorů, které mohou následně ovlivnit celkový vývoj dítěte. Rozvoj řečových schopností začíná bezprostředně po narození dítěte, už pouhým vnímání zvuků, které vysílá k němu blízká osoba. Dítě v tomto postnatálním období samozřejmě nechápe význam těchto zvuků, ale je schopno je vnímat a cítit z nich pocit bezpečí a jistoty. Následně dítě začíná samo opakovat slova, začíná chápat význam slov, tvoří si svoji slovní zásobu, vytváří věty, myšlenky... Pokud ovšem žije dítě v prostředí, kde je tato komunikace nedostatečná, zpomaluje se u něj rozvoj mozkových struktur a tím bývají ovlivněny komunikační i rozumové vlastnosti dítěte. Děti, které jsou, takto komunikačně omezeny velice často strádají v emoční a socioemoční oblasti, u mnohých vede tento stav i k poruchám učení, např. dyslexii. Pěstounská péče je proto vhodným prostředkem, jak dítěti umožnit jeho správný vývoj v oblasti jeho řečových schopností a nastartovat tak další dráhu pro jeho správnou socializaci.⁶⁹

Následující tabulka ukazuje na důsledky poruch ve vývoji řeči a řečových schopností u dětí umístěných v ústavní péči.⁷⁰

Tabulka 4

MOŽNÉ DŮSLEDKY INSTITUCIONÁLNÍ PÉČE V RANÉM VĚKU DÍTĚTE V OBLASTI VÝVOJE ŘEČOVÝCH SCHOPNOSTÍ
<ul style="list-style-type: none">▪ Opožděný rozvoj řeči▪ Omezené schopnosti vyjadřování▪ Omezená slovní zásoba▪ Související socioemoční vývoj

⁶⁹ MPSV, Vývoj dětí v náhradních formách péče, Praha: MPSV, 2011, s. 19

⁷⁰ MPSV, Vývoj dětí v náhradních formách péče, Praha: MPSV, 2011, s. 20

Vývoj intelektu a motoriky

Vývoj mozku, ale i celého organismu je nejmasivnější v prvních letech života člověka. Nedostatečně podnětné prostředí a nedostatek sociálního kontaktu výrazně potlačují rozvoj charakteru člověka, proces učení, zvládání stresu, ale i emocí. Slabá kognitivní stimulace v prvních letech života může mít za následek nezvratné omezení některých mozkových struktur. U dětí vychovávaných v ústavěch se prokazatelně zpomaluje jejich kognitivní vývoj v porovnání se stejně starými dětmi z biologických rodin, či dětí umístěných v náhradní rodinné péči.⁷¹

Z následující tabulky můžeme opět vyčíst nejčastější rizika, plynoucí z ústavní péče o děti, a to v oblasti intelektu a motoriky.⁷²

Tabulka 5

MOŽNÉ DŮSLEDKY INSTITUCIONÁLNÍ PÉČE V RANÉM VĚKU DÍTĚTE V OBLASTI INTELEKTU A MOTORIKY
<ul style="list-style-type: none">▪ Opoždění rozumových schopností▪ Nižší hodnoty rozumových schopností▪ Opožděný motorický vývoj

Somatický vývoj

Prostředí, které dítěti neposkytuje dostatečné uspokojení kontaktu s dospělou osobou, která o něj pečuje a poskytuje mu i citovou vazbu, jednoznačně ovlivňuje i somatický vývoj dítěte. Zatímco takové dítě v první fázi zaostává především mentálně, dlouhodobým působením nepříznivého prostředí dochází i k dlouhodobým zpomalením tělesného i mentálního vývoje. Takové děti mnohdy dosahují nižší tělesné hmotnosti i výšky.⁷³

⁷¹ MPSV, Vývoj dětí v náhradních formách péče, Praha: MPSV, 2011, s. 20-24

⁷² MPSV, Vývoj dětí v náhradních formách péče, Praha: MPSV, 2011, s. 21

⁷³ MPSV, Vývoj dětí v náhradních formách péče, Praha: MPSV, 2011, s. 31-35

Tabulka opět vyjmenovává možné důsledky související se zanedbáním somatického vývoje u dětí v raném věku.⁷⁴

Tabulka 6

MOŽNÉ DŮSLEDKY INSTITUCIONÁLNÍ PÉČE V RANÉM VĚKU DÍTĚTE V OBLASTI SOMATICKÉHO VÝVOJE
<ul style="list-style-type: none">▪ Opoždění tělesného vývoje▪ Oslabený imunitní systém▪ Zvýšená potřeba specializované lékařské péče▪ Další interní obtíže

Psychické poruchy

I v tomto případě výzkumy jednoznačně prokazují, že dítě umístěné do náhradní rodinné péče v raném věku netrpí tak vysokou mírou psychických poruch, jako děti, které vyrůstají v ústavech. Uvádí se, že u lidí, kteří prošli, ústavní výchovou se objevuje 16x vyšší výskyt psychických diagnóz než u běžné populace. Tyto děti mnohem snadněji propadají depresím, nejsou schopny prožívat radost, jsou traumatizované. Ve zvýšené míře se pak u nich projevují poruchy v chování, učení a hyperaktivita.⁷⁵

Tabulka shrnuje důsledky psychických poruch, které ovlivňují vývoj dítěte umístěného do ústavní péče.⁷⁶

⁷⁴ MPSV, Vývoj dětí v náhradních formách péče, Praha: MPSV, 2011, s. 35

⁷⁵ MPSV, Vývoj dětí v náhradních formách péče, Praha: MPSV, 2011, s. 28-30

⁷⁶ MPSV, Vývoj dětí v náhradních formách péče, Praha: MPSV, 2011, s. 29

Tabulka 7

MOŽNÉ DŮSLEDKY INSTITUCIONÁLNÍ PÉČE V RANÉM VĚKU DÍTĚTE V OBLASTI PSYCHICKÝCH PORUCH
<ul style="list-style-type: none">▪ Častý výskyt psychických obtíží▪ Časté užívání psychiatrické medikace▪ Vyšší potřeba speciální psychiatrické péče▪ Častý výskyt diagnóz poruch emocí, poruch chování, ADHD, úzkostných poruch, posttraumatické stresové poruchy, závislosti▪ Obtíže v seberegulaci▪ Nižší frustrační tolerance

Socioemoční vývoj

„Aby se dítě vyvinulo v psychologicky zdravého dospělého jedince, musí mít vztah s dospělou osobou, která vzbuzuje v dítěti důvěru a pocit bezpečí.“⁷⁷

Přestože v rámci ústavní péče pracují profesionální pracovníci, a mnohdy jsou schopny dítěti nabídnout lepší podmínky než mnoho biologických rodin, nemohou tito nabídnout dítěti individuálně podnětnou péči, spočívající v individuální interakci dospělého jedince vázanou pouze ke konkrétnímu dítěti, čímž dochází k poruchám v socioemočním vývoji.⁷⁸ Možné důsledky socioemočních poruch ve vývoji dítěte shrnuje následující tabulka.⁷⁹

⁷⁷ MPSV, Vývoj dětí v náhradních formách péče, Praha: MPSV, 2011, s. 25

⁷⁸ MPSV, Vývoj dětí v náhradních formách péče, Praha: MPSV, 2011, s. 24-27

⁷⁹ MPSV, Vývoj dětí v náhradních formách péče, Praha: MPSV, 2011, s. 27

Tabulka 8

MOŽNÉ DŮSLEDKY INSTITUCIONÁLNÍ PÉČE V RANÉM VĚKU DÍTĚTE V OBLASTI SOCIOEMOČNÍHO VÝVOJE
<ul style="list-style-type: none">▪ Opožděný socioemoční vývoj▪ Obtíže v sociálním kontaktu▪ Obtíže s navazováním citových vazeb▪ Obtíže v rozpoznávání emocí▪ Nedůvěřivost nebo naopak bezmezná důvěřivost▪ Nízká sebedůvěra a uvědomění si vlastní hodnoty▪ Špatné zvládání stresových situací

Z výše uvedeného lze jednoznačně odvodit, že ideálním řešením je, pokud může dítě vyrůstat, ve své vlastní, biologické, přirozené rodině. V případě, že nastanou v jeho životě takové životní situace, kdy jeho výchova je z nějakého důvodu v biologické rodině nemožná, nastupuje institut náhradní rodinné péče. Pokud se zamyslíme nad předchozím textem této podkapitoly, a máme hodnotit nevýhody ústavní péče, resp. pozitiva pěstounské péče na přechodnou dobu, musíme nutně konstatovat, že dítěti umístěnému v ústavní péči, byť sebelepší, nemůže být poskytnuta taková podpora k uspokojování jeho potřeb, jako při individuálním přístupu v rámci pěstounské péče na přechodnou dobu.

Individuální přístup pěstouna přinese dostatečný a stabilní pocit bezpečí, vzájemné interakce, dostatečně podnětné prostředí, které vede k uspokojení základních i specifických potřeb dítěte a u tohoto následně probíhá jeho další vývoj, řekněme ve standardních normách a vede k jeho úspěšné socializaci do společnosti.

4.2 Biologická rodina a vztahové vazby

Hned v úvodu je třeba uvést, že převážná část dětí, které jsou umístěny v náhradní rodinné péči má svoji biologickou rodinu, nebo alespoň jeden z rodičů je naživu. Přesto existují důvody, pro které nemohou tyto děti vyrůstat ve své přirozené rodině. O těchto důvodech bylo podrobněji hovořeno v předchozím textu této práce, proto je nyní nebudu znovu blíže rozvádět.

Jestliže hovoříme o náhradní rodinné péči, může se na první pohled zdát, že na jedné straně něco končí a na druhé něco začíná. S takovým výkladem ovšem nelze souhlasit. Biologická rodina je neustále součástí života dítěte, a to i v případě, kdy je její dítě umístěno právě do náhradní rodinné péče. Tento termín je tedy z pohledu biologické rodiny poněkud nešťastný a zavádějící. Obdobně o tom hovoří i Zezulová: „... jsem nespokojená s termínem „Náhradní rodinná péče“. Být náhradní znamená, že něco skončilo a je to nahrazeno něčím novým. Ale rodičovství biologických rodičů našich dětí neskončilo, ono stále trvá a je pro děti velmi důležitá. Jejich role v životě dítěte je jiná než naše, ale nikam nezmizela.“⁸⁰

O tom, že existuje i právní zájem na styku dětí umístěných do náhradní rodinné péče se svými biologickými rodiči vypovídá i ustanovení §47a zákona o sociálně právní ochraně dětí, které stanoví práva povinnosti pěstounů. Mimo jiného také uvádí:

„v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami dítěti blízkými, zejména s rodiči a umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, pokud soud rozhodnutím nestanoví jinak.“⁸¹

Na pozitivní vliv možnosti styku dítěte v pěstounské péči s biologickým rodičem upozorňuje i Zezulová: „I biologičtí rodiče velmi významně formují osobnost našeho dítěte, takže ten konečný výsledek je vždy výsledkem naší vzájemné spolupráce, která probíhá paralelně. Může být více či méně intenzivní, ale i když se v jednotlivých případech podíl vlivu jedné či druhé strany individuálně liší, nikdy není nulový. Roli biologických rodičů totiž nahradit nelze, lze ji převzít a rozvinout.“⁸²

Kontakt s biologickou rodinou nemusí být však vždy jednoduchý a může před ním, při něm nebo po něm nastat celá řada problémů. Současný trend „KONTAKT ZA KAŽDOU CENU“, není zcela ideální, naopak potřeby dětí stýkat se s biologickou rodinou, ale i opačně biologických rodičů se svým dítětem umístěným do náhradní rodinné péče může být značně individuální a může vycházet z oboustranných předchozích zkušeností. Vynucený kontakt tak může působit kontraproduktivně pro další vzájemné vztahy rodiče

⁸⁰ Zezulová, D., Pěstounská péče a adopce, Praha: Portál, 2012, s. 117

⁸¹ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí § 47a odst. 2 písm. h)

⁸² Zezulová, D., Pěstounská péče a adopce, Praha: Portál, 2012, s. 117

s dítětem. Zejména pak děti, které byly rodičům odebrány z důvodu, že tito je týrali a zneužívali, by k osobnímu kontaktu být nuceny neměly. Rovněž zralost dítěte a jeho psychosociální vývoj je třeba brát na zřetel. Mnohdy se dospělí dohodnou, dítě se na setkání může i těšit a přesto tato konfrontace s biologickou rodinou může pro dítě znamenat obrovskou zátěž, se kterou se nebude umět díky své nezralosti vypořádat.⁸³

Mnohdy také mají pěstouni strach ze setkání s biologickými rodiči, ale tato obava může být i opačná, případně oboustranná. V takovém případě lze využít tzv. „mediátora“ – prostředníka, který zajistí setkání, nejčastěji na neutrální půdě a je schopen průběh tohoto setkání korigovat. Touto problematikou se dnes zabývá celá řada neziskových organizací, dostupných v rámci celé České republiky.

Výhody kontaktu dítěte s biologickou rodinou

- ✓ Kontakt zlepšuje psychologické dospívání dítěte v náhradní rodinné péči.
- ✓ Kontakt předchází a zabraňuje nezdravé idealizaci biologické rodiny.
- ✓ Kontakt podporuje rozvoj identity dítěte a etnické identity.
- ✓ Kontakt podporuje možnost případného návratu dítěte do biologické rodiny.⁸⁴

Dalším přínosem využití mediátora je situace, kdy biologická rodina dítěte se snaží zneužívat dobrého srdce pěstounů. Zezulová k tomuto uvádí: *„Jedním opomíjeným rizikem setkání s rodiči či jinými příbuznými přijatého dítěte je příliš široké srdce a náruč pěstounů. Mnoho pěstounů se tak postupem času stává pěstouny celé původní rodiny dítěte, což není vždy snadné udržet v rozumných mezích. I z tohoto důvodu je pohled třetí nezávislé osoby - prostředníka, mediátora – přínosný.“*⁸⁵

Cílem asistovaného kontaktu je umožnit dítěti setkání, případně opakovaná setkání v bezpečném prostředí v takových časových intervalech, aby byla uspokojena potřeba dítěte a způsobem, který umožňuje čas dítěte strávený s rodičem využít pro jeho pozitivní vývoj.

⁸³ Zezulová, D., Pěstounská péče a adopce, Praha: Portál, 2012, s. 117-118

⁸⁴ Vlčková, H. et al., Metodika pro asistovaný kontakt dítěte s biologickou rodinou, Říčany: Rozum a cit, z.s., s. 3-4

⁸⁵ Zezulová, D., Pěstounská péče a adopce, Praha: Portál, 2012, s. 120

Každému asistovanému kontaktu by měla předcházet komplexní příprava mediátora, který by měl před uskutečněním kontaktu vypracovat projekt, který bude směřovat ke konkrétnímu dítěti a jeho rodičům, ve kterém si musí předem položit několik otázek, na které musí, ještě před schůzkou dítěte s rodiči, získat odpověď a podle toho zvolit místo, čas a rozsah asistovaného kontaktu.

„Vhodné otázky při vyhodnocování situace dítěte a pro návrh kontaktu:

Jaký je cíl tohoto kontaktu?

Je cílem návrat dítěte do biologické rodiny či nikoliv?

Jak silná je attachmentová vazba mezi dítětem a jeho biologickým rodičem?

Hrozí v kontaktu nějaké nebezpečí?

Co si přeje dítě? Je to bráno na zřetel?

Jak staré je dítě, v jaké vývojové fázi?

Jak pěstouni podporují kontakt s biologickým rodičem?

Jak biologický rodič zvládá organizační okolnosti kontaktu?

Byly vyhodnoceny také změny v životě dítěte v poslední době?

Bude kontakt zahrnovat dlouhé cestování, případně bude zasahovat do pravidelného řádu dítěte?

Byl zvážen kontakt s dalšími členy rodiny?

Byl nastaven přímý kontakt (dopisy, telefony apod.)?⁸⁶

Na první pohled je tedy zřejmé, že asistovaný kontakt, resp. to co mu předchází je komplikovaný proces, který nesmí být podceněn, aby jeho původně pozitivní záměr neskončil kontraproduktivně.

Obecně lze tedy konstatovat, že rodinná vazba biologického rodiče s dítětem nezaniká ani po jeho umístění do náhradní rodinné péče. Výjimkou snad zůstávají případy, kdy má rodič soudně zakázán styk s dítětem tak, aby nemohl negativně narušovat a ovlivňovat jeho vývoj. Pokud si pěstouni sami nevěří nebo nemají zkušenosti s kontaktováním biologické

⁸⁶ Vlčková, H. et al., Metodika pro asistovaný kontakt dítěte s biologickou rodinou, Říčany: Rozum a cit, z.s., s. 6

rodiny, mohou využít buď pracovníků odboru sociálně právní ochrany dětí, nebo některé z organizací, které se těmito službami zabývají.

4.3 Mechanismy formování osobnosti dítěte

Hned v úvodu je třeba si uvědomit, že člověk se s osobností nenarodí. Můžeme jej v počátku jeho života nazvat jakýmsi „*individuem*“ – jakousi biologickou jednotkou, která se až v rámci své socializace stává osobností.

Vízdal charakterizuje osobnost takto:

„Osobnost je organizovaný a integrovaný systém (celek) duševního života člověka, v němž je integrována biologická, sociální a psychologická stránka jeho existence v dynamickou strukturu individuálních vlastností, která je vlastní pouze jednomu člověku a kterou se odlišuje od ostatních.“⁸⁷

Na vývoj osobnosti však nepůsobí jen vnitřní vlivy (biologičtí činitelé, individuální zkušenosti, vlastnosti osobnosti), tedy dispozice a vlastnosti daného člověka, ale především vnější vlivy, tvořené přírodním a společensko – kulturním prostředím. V tomto kontextu tedy můžeme o osobnosti člověka tvrdit, že vzniká vzájemnou interakcí vnějších a vnitřních podmínek.

Čáp s Marešem k výše uvedenému uvádí: „*vývoj osobnosti probíhá podle vnitřních zákonů a zároveň je ovlivňován vzájemnou interakcí systému s prostředím.*“⁸⁸

Například nemoci mohou výrazně ovlivnit rozvoj osobnosti člověka. Olejníček s Kohoutkem k tomu uvádí, že například hyperfunkce štítné žlázy může způsobit tyreoidní osobnost, která může trpět zimomřivostí, ale i mentálními vadami, jako je například kretenismus. Obdobně u hyperfunkce štítné žlázy uvádí častější sklony u těchto lidí k přecitlivělosti, vnitřnímu neklidu, či depresím.⁸⁹

⁸⁷ Vízdal, F., *Techniky poznávání osobnosti*, Brno: IMS, 2005, s. 4

⁸⁸ Čáp, J., Mareš, J., *Psychologie pro učitele*, Praha: Portál, 2001, s.181

⁸⁹ Olejníček, A., Kohoutek, R., *Metodika řešení problémů v mezních situacích*, Brno: IMS, 2005, s. 30

Vedle mnoha vnitřních činitelů, které jde ovlivnit jen velmi omezeně (výběr partnera, způsobem života v prenatalním období apod.), ovlivňují rozvoj osobnosti dítěte především vnější faktory, které ve své podstatě vytváří člověk, resp. lidstvo samo. V současné době není lidstvo již tolik ovlivňováno nebo závislé na přírodních živlech a vytváří si svoje umělé prostředí, které jej obklopuje a uspokojuje jeho životní potřeby.

Nicméně pro zdravý rozvoj osobnosti to nepřináší mnoho pozitivního. Touto činností lidstva dochází k takovým jevům, jako je globální oteplování, s tím související znečišťování životního prostředí, úbytku lesů a zemědělské půdy, zvyšování demografických údajů, výrazná technizace v podstatě všech oborů, medializace, existence mnohdy i zcela zbytečných válečných ohnisek, s čímž tedy samozřejmě souvisí celkový morální stav společnosti a na tyto navazující patologické jevy, které se společností 21. století šíří jako lavina. Kraus hodnotí tuto situaci ve společnosti takto: „ *Do nového tisíciletí tedy lidstvo vstupuje paradoxně s tím, že je prostředím, a to nejen přírodním, či kulturním (nejrůznějšími výtvoři), ale i společenskými poměry ve svém životě ohrožováno. Nejcitlivější je tato otázka v případech, kdy je ohrožován zdravý rozvoj osobnosti u populace dětí a mládeže.*“⁹⁰

S otázkou socializace člověka souvisí také problematika struktury jeho osobnosti. V současné době se využívá především hodnocení struktury osobnosti podle pětifaktorového modelu (BIG FIVE), vytvořeného W.T. Normanem, na základě empirických výzkumů, zpracovaných v 60. a 70. letech minulého století. Zjednodušeně tento model lze označit tak, že se jedná o takové všelidské kategorie, jako jsou:

- a) síla,
- b) láska,
- c) práce,
- d) cit,
- e) rozum.⁹¹

S těmito všemi, výše uvedenými, faktory se musí každý člověk vyrovnat v rámci své socializace a mají velmi vysoký formativní vliv na jeho osobnost. Především pak u nejmenších

⁹⁰ Kraus, B., Poláčková, V. et al., *Prostředí, člověk a výchova*, Brno: Paido, 2001, s.110

⁹¹ Peabody, D., Goldbverg, L.R., *Some teterminants of factor structures from personality – traits descriptors*, *Journal of Personality and Cosial Psychology*, 1989

děti, u kterých se v období mezi narozením a jejich třetím rokem věku vytváří tzv. bazální osobnost, tedy je položen fundament jejich budoucí osobnosti, je důležité, aby se s těmito vnějšími podmínkami svého života dokázaly správně vyrovnat tak, aby byl co nejméně narušen jejich osobnostní vývoj a správná socializace do společnosti. Dítě se tak musí naučit „pracovat“ se zátěžovými situacemi, které jej v jeho životě doprovází. *„Zátěžovou situací lze definovat jako takovou, která u daného jedince vyvolává stav nadměrného zatížení nebo ohrožení, spojeného s úbytkem uspokojení, ohrožující jeho celkovou, tělesnou i duševní pohodu.“*⁹²

V této souvislosti se tak čím dál častěji skloňuje výraz *„psychická odolnost dítěte“*. Psychická odolnost člověka se mění v průběhu jeho života. Tuto lze obecně charakterizovat jako vnímanou schopnost člověka odolávat a čelit požadavkům prostředí, ve kterém vyrůstá.

Psychickou odolností člověka se v průběhu vývoje zabývalo několik teorií (locus of control, hardiness, sense of coherence, dispoziční optimismus a další), jejich společným jmenovatelem je, dle Novotného, *„schopnost jedince zvládat úspěšně náročné situace, kterým musí v životě čelit.“*⁹³

V této souvislosti je v současné době nejčastěji spojován pojem *„resilience“*⁹⁴. V obecné rovině můžeme hovořit o resilienci, jako o schopnosti, zvládnutí výrazně nepříznivé situace, které je člověk vystaven. Šolcová hovoří o resilienci jako o *„souhrnném výsledku dynamických procesů vzájemného působení mezi dítětem, rodinou a prostředím v průběhu času.“*⁹⁵

Obdobně vidí resilienci i následující pohled: *„Resilienci tak můžeme chápat jako působení rizikových a protektivních faktorů v životě jednotlivce. Přitom ke špatné kvalitě života dochází v těch případech, kdy soubor rizikových činitelů převáží nad činiteli protektivními.“*⁹⁶

⁹² Vágnerová, M., Základy psychologie, Praha: Karolinum, 2005, s. 265

⁹³ Novotný, J.S., Psychologie zdraví a duševní hygiena pro sociální pedagogy, Brno: IMS, 2009, s. 55

⁹⁴ Resiliere – pochází z latiny – význam: skočit zpět, odrazit se, odskočit .

zdroj: <https://translate.google.cz/?hl=cs&tab=wT#la/cs/resiliere>

⁹⁵ Šolcová, I., Vývoj resilience v dětství a dospělosti, Praha: Grada Publishing, 2009, s. 11

⁹⁶ Matoušek, O., Pazlarová, H., Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny, Praha: Portál, 2010, s. 139

Z pohledu pěstounské péče na přechodnou dobu, ale i obecně v biologických rodinách, je z důvodu optimálního a zdravého vývoje dítěte řešena zejména otázka rodinné resilience. Obecně můžeme říci, že jde o to, aby rodina byla schopna udržet zavedené vzorce chování, schopnost úspěšné sanace rodiny, zajišťující plnění jejich stanovených funkcí, schopnost rodiny čelit různým krizovým situacím, které by mohly způsobit její dysfunkčnost.

Šolcová pak definuje rodinnou resilienci jako „*dynamickou rovnováhu mezi udržením funkcí rodiny v zátěžových situacích a kapacitou jednotlivých členů rodiny vzájemně se podporovat, komunikovat a vyrovnávat se s obtížemi.*“⁹⁷ V tomto kontextu můžeme říci, že resilience má v podstatě dva základní faktory. Prvním z faktorů je zdravá schopnost jedince uspokojit své potřeby, druhým faktorem pak je schopnost rodiny poskytnout zdroje pro toto uspokojení.

⁹⁷ Šolcová, I., Vývoj resilience v dětství a dospělosti, Praha: Grada Publishing, 2009, s. 68

5. SOCIÁLNÍ PŘÍSPĚVKY PRO PPPD

Vycházíme-li z předpokladu, že pěstounská péče na přechodnou dobu je ve své podstatě velmi náročné povolání, které může trvat pár dnů, ale i několik měsíců, kdy se pěstoun stává každý den na 24 hodin „zaměstnancem státu“, je logické, že stát se o tohoto musí postarat, resp. musí tuto jeho „práci“ příslušně ohodnotit. Kromě různých podpůrných aktivit, na které má každý pěstoun právo (pomoc při péči o dítě, zprostředkování psychologické, terapeutické, bezplatné vzdělávání a další...), vzniká mu jeho činností nárok na příslušné odměny a dávky za poskytování pěstounské péče svěřenému dítěti či dětem.

5.1 Základní pojmy, okruh sociálních dávek pěstounské péče

Základní pojmy:

- a) **Dohoda o výkonu pěstounské péče** – tato dohoda musí být v souladu s rozhodnutím soudu o svěření do péče osoby pečující nebo osoby v evidenci (dále jen „pěstoun“). Dohodu uzavírá obecní úřad obce s rozšířenou působností, v jehož obvodu má „pěstoun“ trvalý pobyt. Pokud nedojde k uzavření dohody mezi výše uvedenými stranami, může tuto dohodu s „pěstounem“ uzavřít i příslušný krajský úřad.⁹⁸
- b) **Příspěvek na úhradu potřeb dítěte** – jde o státní příspěvek, který se vyplácí na úhradu potřeb nezletilého a nezaopatřeného dítěte. Tento se vždy vyplácí osobě pečující. Nárok na tento příspěvek, se za určitých okolností⁹⁹, vyplácí i po dovršení zletilosti, nejdéle však do 26 roku věku. Jde v podstatě o náhradu rodičovského výživného.
- c) **Příspěvek při převzetí dítěte** – jednorázová dávka, náležící osobě pečující, na kterou má nárok po převzetí dítěte do pěstounské péče. Výše dávky se liší dle věku dítěte.

⁹⁸ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí §§ 47b – 47 c

⁹⁹ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí § 47h odst. 2 – „Nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte se zachovává i po dosažení zletilosti dítěte, nejdéle však do dvacátého šestého roku jeho věku, jde-li o nezaopatřené dítě podle zákona upravujícího státní sociální podporu⁵⁶), které trvale žije a společně uhrazuje náklady na své potřeby^{9b}) s osobou, která byla do dosažení jeho zletilosti osobou pečující. Příspěvek náležející dítěti podle věty první se vyplácí tomuto dítěti od splátky příspěvku na úhradu potřeb dítěte náležející za kalendářní měsíc následující po měsíci, v němž dovršilo zletilosti.“

- d) **Příspěvek na zakoupení motorového vozidla** – jestliže pěstounská rodina pečuje o tři a více svěřených dětí, má nárok na tento příspěvek, který slouží na částečné pokrytí nákupu vozidla (70% z pořizovací ceny – max. však 100 000,- Kč) nebo na opravy stávajícího vozidla ve stejném finančním rozsahu jako u koupě vozidla.
- e) **Odměna pěstouna** – je taxativně stanovená částka, která závisí na počtu svěřených dětí v pěstounské rodině. Nárok na odměnu pěstouna má, jak osoba pečující, tak i osoba v evidenci. Vzhledem k tomu, že se jedná v podstatě o plat, uplatňují se na tyto odměny příslušné odpočty, podle platné legislativy (daň z příjmů, zdravotní a sociální pojištění).

Výše sociálních dávek a odměn při pěstounské péči na přechodnou dobu:

Tabulka 9

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte ¹⁰⁰	Dítě ve stupni závislosti				
	I.	II.	III.	IV.	V.
Věk dítěte	Výše příspěvku				
do 6 let	4 500,- Kč	4 650,- Kč	5 550,- Kč	5 900,- Kč	6 400,- Kč
od 6 do 12 let	5 550,- Kč	5 650,- Kč	6 800,- Kč	7 250,- Kč	7 850,- Kč
od 12 do 18 let	6 350,- Kč	6 450,- Kč	7 800,- Kč	8 300,- Kč	8 700,- Kč
od 18 do 26 let	6 600,- Kč	6 750,- Kč	8 100,- Kč	8 600,- Kč	9 000,- Kč

¹⁰⁰ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí § 47f

Tabulka 10

Příspěvek při převzetí dítěte¹⁰¹	
Věk dítěte	Výše příspěvku
do 6 let	8 000,- Kč
od 6 do 12 let	9 000,- Kč
od 12 do 18 let	10 000,- Kč

Tabulka 11

Odměna pěstouna¹⁰²		
Počet dětí v pěstounské péči	Za kalendářní měsíc do 31.12. 2012	Za kalendářní měsíc od 1.1. 2013
1 dítě	3 410,- Kč	8 000,- Kč
2 děti	6 820,- Kč	12 000,- Kč
3 děti nebo jedno dítě zdravotně postižené	18 755,- Kč	20 000,- Kč
4 a více dětí	20 460,- Kč	24 000,- Kč

Odměna 20 000,- Kč měsíčně, náleží také osobě, která je v evidenci. Tato odměna rovněž podléhá příslušným odvodům.

¹⁰¹ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí § 47l

¹⁰² Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí § 47j

5.2 Vznik a zánik nároku na dávky pěstounské péče

Jak bylo uvedeno výše, pěstouni, kteří mají svěřeno dítě nebo děti v náhradní rodinné péči, mají nárok na určité peněžité dávky, které jsou garantovány státem. Kdy tedy nárok na tyto peněžité dávky vzniká?

Obecně lze konstatovat, že nárok na tuto dávku získávají oprávněné osoby v okamžiku, kdy splní všechny právní podmínky, stanovené z.č. 359/1999 Sb. (splnění kritérií, uzavření dohody o výkonu pěstounské péče...) Nárok na výplatu dávky těmto osobám potom vzniká na základě pravomocného a vykonatelného rozhodnutí příslušného soudu. Podrobně tento proces zákon upravuje takto:

„Vznik nároku na dávku pěstounské péče a na její výplatu

(1) Nárok na dávku pěstounské péče vzniká dnem splnění všech podmínek stanovených tímto zákonem.

(2) Nárok na výplatu dávky pěstounské péče vzniká na základě vykonatelnosti rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem, splněním podmínek stanovených tímto zákonem pro vznik nároku na dávku pěstounské péče a na její výplatu a podáním žádosti o přiznání dávky pěstounské péče.

(3) Splňuje-li oprávněná osoba podmínky vzniku nároku na dávku pěstounské péče uvedené v § 47e písm. a) a b)

a) jen po část kalendářního měsíce, náleží uvedené dávky ve výši, v jaké náleží za kalendářní měsíc, nebo

b) po část kalendářního měsíce v nižší výměře a po část tohoto kalendářního měsíce ve vyšší výměře, náleží za kalendářní měsíc dávka pěstounské péče ve vyšší výměře.

(4) Podmínkou vzniku nároku na výplatu dávky pěstounské péče je písemný souhlas oprávněné osoby s tím, aby státní orgány a další právnické osoby a fyzické osoby sdělily orgánům sociálně-právní ochrany, pokud o dávce pěstounské péče rozhodují, vyplácí ji nebo kontrolují, skutečnosti prokazující nezaopatřenost dítěte⁵⁶), stupeň závislosti osoby na pomoci jiné fyzické osoby podle zákona o sociální službách, údaje o přihlášení se k trvalému pobytu a další údaje, které tvoří náležitosti žádosti podle § 47w, a to v rozsahu potřebném pro rozhodování o dávce pěstounské péče, její výši a výplatě. Mělo-li nezaopárené dítě⁵⁶) nárok

*na dávku pěstounské péče před dovršením zletilosti, náleží mu výplata dávky pěstounské péče po dovršení zletilosti, udělí-li takové dítě písemný souhlas podle věty první.*¹⁰³

Kromě vzniku nároku na pěstounskou péči, operuje výše uvedený zákon i s pojmy změna a zánik nároku na pěstounskou péči.

Co se týče změny nároku na pěstounské dávky, můžeme v obecné rovině říci, že pokud došlo k nedoplatku nebo naopak přeplatku v rámci poskytování finančního příspěvku státu vůči pěstounům, musí se tato nesrovnalost účetně zhojit, tedy v případě přeplatku se následující platby sníží, odejmou nebo zastaví a to od prvního dne kalendářního měsíce, následujícího po kalendářním měsíci, kdy byla tato dávka nebo její část neoprávněně vyplacena.¹⁰⁴ Naopak v případě nedoplatku, kdy byla vyplacena dávka nižší, než která ve skutečnosti pěstounovi náleží, se tato dávka zpětně přizná nebo zvýší a to ode dne, od něhož mu skutečně náleží, nikoli tedy ode dne zjištění této skutečnosti, nejvýše však tři roky nazpět od zjištění skutečného stavu věci.¹⁰⁵

Nárok na dávky vyplácené v rámci pěstounské péče samozřejmě také zanikají. Standardně nemůže tento nárok zaniknout uplynutím času, nicméně existují výjimky, kdy může nárok na některé z těchto sociálních dávek zaniknout, právě uplynutím konkrétně dané zákonné lhůty. Zákon o sociálně právní ochraně dětí taxativně stanoví tyto lhůty takto:

„(1) Nárok na dávku pěstounské péče nezaniká uplynutím času, není-li tímto zákonem stanoveno jinak.

(2) Nárok na výplatu dávky pěstounské péče uvedené v § 47e písm. a) a b) zaniká uplynutím 1 roku ode dne, od kterého dávka nebo její část náleží, s výjimkou případů uvedených v § 47q odst. 1.

(3) Nárok na dávku pěstounské péče uvedenou v § 47e písm. c), d) a e) zaniká, nebyl-li uplatněn do 1 roku

¹⁰³ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí § 47p

¹⁰⁴ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí § 47q odst. 2

¹⁰⁵ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí § 47q odst. 1

a) ode dne převzetí dítěte nebo ode dne nabytí právní moci rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do pěstounské péče, jde-li o příspěvek při převzetí dítěte,

b) ode dne zakoupení motorového vozidla nebo zaplacení opravy motorového vozidla, jde-li o příspěvek na zakoupení motorového vozidla,

c) ode dne zániku nároku na příspěvek na úhradu potřeb dítěte, jde-li o příspěvek při ukončení pěstounské péče.

(4) Lhůta uvedená v odstavci 3 se nepoužije, jde-li o případ uvedený v § 47q odst. 1.

(5) Lhůty uvedené v odstavcích 2 a 3 neplynou po dobu řízení o dávce pěstounské péče.

(6) Je-li oprávněná osoba ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody nebo ve výkonu ochranného opatření zabezpečovací detence, zaniká jí nárok na dávku ode dne následujícího po uplynutí prvního kalendářního měsíce vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody nebo výkonu ochranného opatření zabezpečovací detence. Navazuje-li na dobu vazby doba výkonu trestu odnětí svobody nebo výkonu ochranného opatření zabezpečovací detence, obě doby se pro stanovení kalendářního měsíce podle věty první sčítají.

(7) Ustanovení odstavce 6 se nepoužije, jde-li o nároky za dobu přede dnem, od něhož nárok na dávku podle odstavce 6 zaniká.¹⁰⁶

Zájmem státu v současnosti, ale především do budoucna je snaha o to, aby co nejméně dětí trávilo svoje dětství v ústavních zařízeních. Z tohoto důvodu, je třeba, aby stát zajistil dostatečné množství kvalitně připravených pěstounů, kteří budou schopni zajistit svěřeným dětem standardní výchovné prostředí s prvky moderní pedagogiky a výchovy a rovněž s příslušným finančním zaopatřením, které v rámci nároku na sociální dávky určené těmto pěstounům, s výkonem jejich funkce, zcela jistě a oprávněně náleží. Jedině touto cestou lze získat dostatečné množství, odborně fundovaných, pěstounů, pro pěstounskou péči na přechodnou dobu.

¹⁰⁶ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí § 47r

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6. CÍL VÝZKUMU

Hlavním cílem empirické části diplomové práce bylo ověřit, zda a do jaké míry jsou respondenti (tj. studenti oboru sociální pedagogika na Fakultě humanitních studií UTB ve Zlíně) informováni o pěstounské péči na přechodnou dobu u nejmladších dětí.

S tímto cílem úzce souvisí i další důležitý cíl empirické části práce, tj. ověřit, které skutečnosti nejvíce studentské názory, mínění nebo postoje k pěstounské péči na přechodnou dobu ovlivňují.

Vzhledem ke stanoveným cílům mého výzkumu jsem se rozhodl realizovat klasický, kvantitativně orientovaný výzkum s použitím dotazníku.

6.1 Hlavní výzkumné otázky

- a) Jaký rozsah informací a jakou úroveň vědomostí o pěstounské péči na přechodnou dobu pro nejmenší děti studenti sociální pedagogiky mají?
- b) Co nejvíce názory a postoje studentů sociální pedagogiky k pěstounské péči na přechodnou dobu ovlivňuje?

6.2 Dílčí výzkumné otázky

- a) Jaká část studentů je o existenci institutu pěstounské péče na přechodnou dobu pro nejmenší děti informována?
- b) Vědí studenti, jak dlouho pěstounská péče na přechodnou dobu trvá?
- c) Domnívají se studenti sociální pedagogiky, že PPPD má pozitivní vliv na rozvoj osobnosti dítěte?
- d) Uvažují studenti o možnosti stát se profesionálním pěstounem pěstounské péče na přechodnou dobu?
- e) Jaké jsou důvody zájmu studentů o pěstounskou péči na přechodnou dobu?
- f) Jsou studenti přesvědčeni o výhodách pěstounské péče na přechodnou dobu oproti ústavní péči?
- g) Domnívají se studenti, že by PPPD měla být umožněna i homosexuálním párům?

6.3 Formulace věcných hypotéz

- H1** Ženy uvádějí častěji než muži, že již slyšely o možnostech pěstounské péče na přechodnou dobu.
- H2** Respondenti, kteří deklarují, že jsou věřící, uvádějí častěji než respondenti nevěřící, že již slyšeli o možnostech pěstounské péče na přechodnou dobu.
- H3** Ženy uvádějí častěji než muži, že uvažovali o možnosti stát se profesionálním pěstounem PPPD.
- H4** Respondenti, kteří nemají vlastní děti, uvažují častěji o možnosti stát se profesionálními pěstouny pěstounské péče na přechodnou dobu.
- H5** Starší respondenti uvádějí častěji, že doba trvání PPPD je max. 1 rok.
- H6** Respondenti, kteří mají vlastní děti, častěji uvádějí správnou odpověď, že PPPD trvá max. 1 rok.
- H7** Ženy uvádějí častěji než muži, že by PPPD měla být umožněna i homosexuálním párům.

6.4 Výzkumný soubor

Základní soubor ve výzkumu tvořili studenti oboru sociální pedagogika v kombinované formě studia (n=559). Ze základního souboru byl vybrán výběrový soubor o rozsahu n=250 (studenti, kteří byli v čase konání výzkumu přítomni na přednáškách).

6.5 Technika výzkumu

Sběr dat se ve výzkumu uskutečnil pomocí klasického dotazníku, který obsahuje celkem 16 otázek (viz Příloha I). Většina otázek v dotazníku byla uzavřeného (resp. polozavřeného) typu. Otázky v dotazníku je možno rozdělit, podle obsahu, který zjišťují, do dvou skupin:

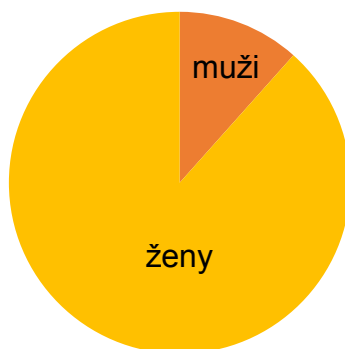
- ✓ otázky zjišťující znalosti, názory, mínění nebo postoje respondentů ve vztahu k pěstounské péči na přechodnou dobu,
- ✓ otázky zjišťující skutečnosti, které mohou znalosti, názory, mínění nebo postoje respondentů ve vztahu k pěstounské péči na přechodnou dobu ovlivňovat.

7. VÝSLEDKY VÝZKUMU A JEJICH INTERPRETACE

7.1 Odpovědi respondentů v jednotlivých otázkách dotazníku

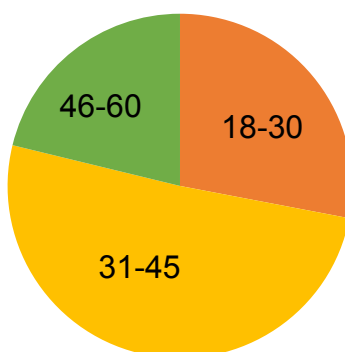
Tabulka 12: Pohlaví respondentů (otázka č. 1)

Odpověď		Četnost	Relativní četnost (%)
A	muž	29	11,6
B	žena	221	88,4
	ChD	0	0,0

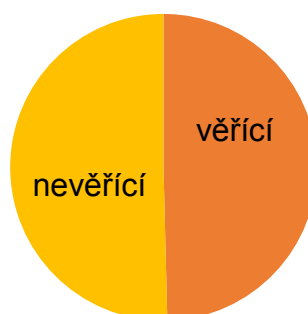
Tabulka 13: Věk respondentů (otázka č. 2)

Odpověď		Četnost	Relativní četnost (%)
A	18-30	70	28,0
B	31-45	127	50,8
C	46-60	53	21,2
	ChD	0	0,0

Tabulka 14: **Jste věřící?** (otázka č. 3)

Odpověď		Četnost	Relativní četnost (%)
A	ano	124	49,6
B	ne	126	50,4
	ChD	0	0,0

Tabulka 15: **Nejvyšší dosažené vzdělání** (otázka č. 4)

Odpověď		Četnost	Relativní četnost (%)
A	středoškolské	121	48,4
B	vysokoškolské	129	51,6
	ChD	0	0,0

Tabulka 16: **Vzdělání respondentů v sociální nebo pedagogické oblasti** (otázka č. 5)

Odpověď		Četnost	Relativní četnost (%)
A	ano	129	51,8
B	ne	120	48,2
	ChD	0	0,0

Tabulka 16.1: **Vzdělání respondentů v sociální nebo pedagogické oblasti**
(otázka č. 5.1, specifikace typu vzdělání)

Obor vzdělání	Četnost	Relativní četnost (%)
sociální pedagogika	87	34,8
sociální péče	14	5,6
pedagogické	12	4,8
sociálně právní	6	2,4
ekonomické	4	1,6
andragogika	2	0,8
trenér	1	0,4
speciální pedagogika	1	0,4
sociálně ekonomické	1	0,4
logistika	1	0,4
knihovnické	1	0,4
ChD	120	48,0

Z tabulek (ot. 5 a ot. 5.1) plyne, že větší část respondentů (51,8%) má vzdělání v sociální nebo pedagogické oblasti.

Tabulka 17: **Rodinný stav** (otázka č. 6)

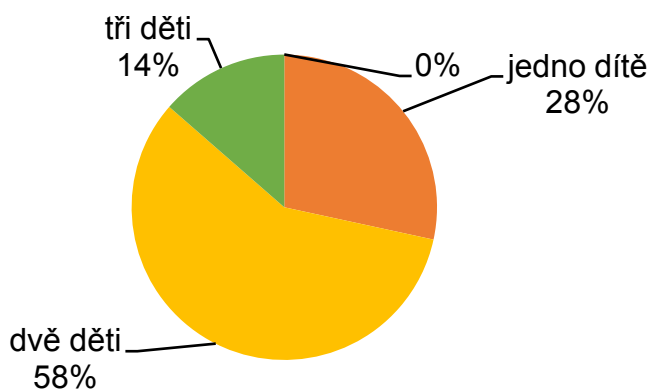
Odpověď		Četnost	Relativní četnost (%)
A	Svobodný	88	35,2
B	ženatý/vdaná	127	50,8
C	žiji v heterosexuálním partnerském vztahu	35	14,0
	ChD	0	0,0

Tabulka 18: **Máte vlastní děti?** (otázka č. 7)

Odpověď		Četnost	Relativní četnost (%)
A	ano	162	64,8
B	ne	88	35,2
	ChD	0	0,0

Tabulka 19: Kolik máte vlastních dětí? (otázka č. 8)

Odpověď		Četnost	Relativní četnost (%)
A	jedno dítě	46	18,4
B	dvě děti	94	37,6
C	tři děti	22	8,8
	ChD	88	35,2

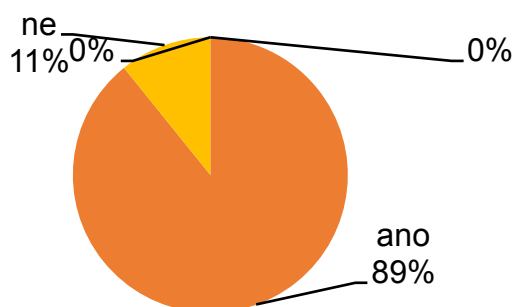

Tabulka 19.1: Průměrný věk vlastních dětí respondentů (otázka č. 8.1)

Průměrný věk dětí	N platných	Průměr	Minimum	Maximum	Sm.odch.
	150	15,2	1,5	35,5	8,70

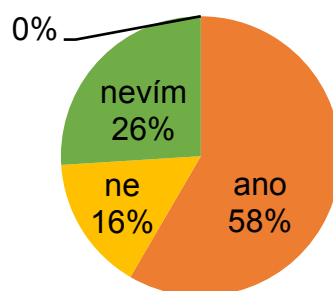
Tabulka 20: Slyšel jste o možnosti pěstounské péče na přechodnou dobu? (otázka č. 9)

Odpověď		Četnost	Relativní četnost (%)
A	ano	223	89,2
B	ne	27	10,8
	ChD	0	0,0

Tabulka 21: **Má pěstounská péče na přechodnou dobu pozitivní vliv na rozvoj osobnosti dítěte?** (otázka č. 10)

Odpověď		Četnost	Relativní četnost (%)
A	ano	146	58,4
B	ne	39	15,6
C	nevím	65	26,0
	ChD	0	0,0

Tabulka 22: **Uvažoval jste o možnosti stát se pěstounem pěstounské péče na přechodnou dobu?** (otázka č. 11)

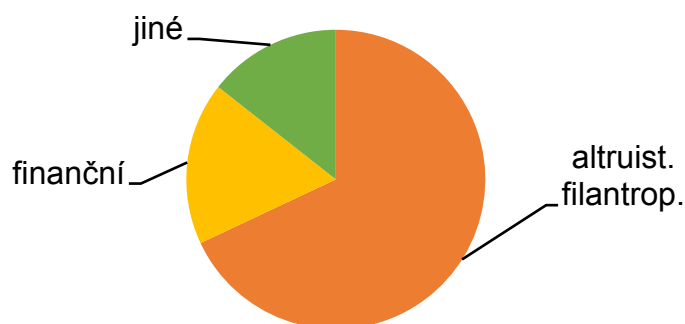
Odpověď		Četnost	Relativní četnost (%)
A	ano	65	26
B	ne	185	74
	ChD	0	0

Tabulka 23: Důvody zájmu o pěstounskou péči na přechodnou dobu?

(otázka č. 12)

Odpověď		Četnost	Relativní četnost (%)
A	altruistické a filantropické	85	34,0
B	finanční	22	8,8
C	Jiné	18	7,2
ChD		125	50,0

Z tabulky pro ot. 12 (důvody zájmu o PPPD) lze vyčíst, že jen poměrně malá část respondentů (34%) uvádí altruistické a filantropické důvody. Většina respondentů (66%) buď uvádí finanční důvody, jiné důvody anebo v otázce neodpověděla.

Tabulka 24: Je dostatek pěstounů a zájemců o pěstounskou péči na přechodnou dobu? (otázka č. 13)

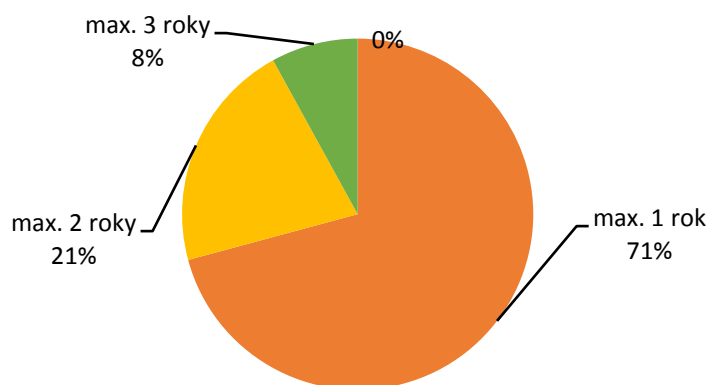
Odpověď		Četnost	Relativní četnost (%)
A	ano	36	14,4
B	ne	75	30,0
C	nevím	139	55,6
ChD		0	0,0

Tabulka 25: Jak dlouhou dobu trvá pěstounská péče na přechodnou dobu?

(otázka č. 14)

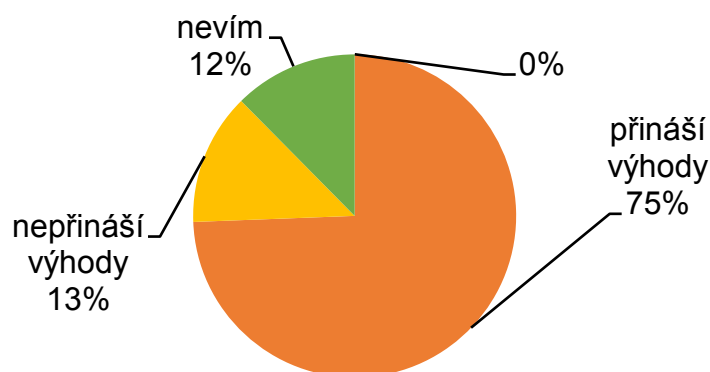
Odpověď		Četnost	Relativní četnost (%)
A	max. 1 rok	177	70,8
B	max. 2 roky	53	21,2
C	max. 3 roky	20	8,0
ChD			0,0

Dosažené výsledky v otázce č. 14 dokládají, že téměř tři čtvrtiny respondentů (71%) znají základní pravidla a podmínky, za nichž PPPD probíhá.

Tabulka 26: Výhody pěstounské péče na přechodnou dobu
oproti ústavní péči (otázka č. 15)

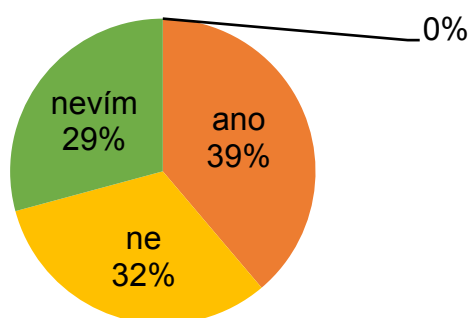
Výhody	Četnost	Relativní četnost (%)
lepší péče o blízké osoby	5	2,0
lepší péče	53	21,2
přispívá k rodinné výchově	23	9,2
probíhá v přirozeném prostředí	5	2,0
přináší změnu prostředí	1	0,4
přispívá k lepšímu vývoji dítěte	18	7,2
probíhá v rodinném prostředí	81	32,4
nevím	31	12,4
nepřináší žádnou výhodu	33	13,2
ChD	0	0,0

Otázka č. 15 v dotazníku zjišťovala, zda a o jakých o výhodách PPPD oproti ústavní péči jsou respondenti přesvědčeni. Ukazuje se, že většina respondentů (75%) je o výhodách této formy pěstounské péče přesvědčena. Poněkud překvapivé ovšem je, že poměrně velká část respondentů uvádí odpovědi *nevím* anebo *nepřináší žádné výhody*.

Tabulka 27: **Měla by být pěstounská péče na přechodnou dobu umožněna i homosexuálním párům?** (otázka č. 16)

Odpověď		Četnost	Relativní četnost (%)
A	ano	97	38,8
B	ne	80	32,0
C	nevím	73	29,2
	ChD	0	0,0

Z uvedených četností odpovědí v otázce č. 16 vyplývá, že respondenti se v názorech na tuto otázku značně liší (poměrně velká četnost (29%) odpovědi *nevím*).

7.2 Vztahy mezi otázkami dotazníku

Abychom mohli formulovat smysluplné hypotézy o tom, co může reálně ovlivňovat názory (mínění, postoje) respondentů v oblasti pěstounské péče na přechodnou dobu, provedli jsme nejdříve předběžnou statisticko-empirickou analýzu vztahů mezi dvěma typy otázek v dotazníku:

Prvním typem otázek byly otázky, které zjišťují názory, mínění nebo postoje respondentů k pěstounské péči na přechodnou dobu. Druhým typem otázek potom byly ty, které zjišťují skutečnosti, které mohou názory, mínění nebo postoje respondentů na PPPD ovlivňovat.

Tabulka 28: Signifikance vztahů mezi otázkami dotazníku (test nezávislosti chí-kvadrát)

Ot. č.	Otázky (názory, znalosti nebo postoje respondentů)		Ot. č.	Otázky (skutečnosti, které mohou ovlivňovat názory respondentů)	Signifikance p
9	Slyšel jste o možnosti pěstounské péče na přechodnou dobu?	vs.	1	Jste muž nebo žena?	0,0138
9	Slyšel jste o možnosti pěstounské péče na přechodnou dobu?	vs.	2	Jaký je Váš věk?	0,2756
9	Slyšel jste o možnosti pěstounské péče na přechodnou dobu?	vs.	3	Jste věřící?	0,0279
9	Slyšel jste o možnosti pěstounské péče na přechodnou dobu?	vs.	6	Jaký je Váš rodinný stav?	0,7714
9	Slyšel jste o možnosti pěstounské péče na přechodnou dobu?	vs.	7	Máte vlastní děti?	0,0550
10	Domníváte se, že PPPD má pozitivní vliv na rozvoj osobnosti dítěte?	vs.	1	Jste muž nebo žena?	0,3429
10	Domníváte se, že PPPD má pozitivní vliv na rozvoj osobnosti dítěte?	vs.	2	Jaký je Váš věk?	0,2041
10	Domníváte se, že PPPD má pozitivní vliv na rozvoj osobnosti dítěte?	vs.	3	Jste věřící?	0,6872
10	Domníváte se, že PPPD má pozitivní vliv na rozvoj osobnosti dítěte?	vs.	6	Jaký je Váš rodinný stav?	0,8308
10	Domníváte se, že PPPD má pozitivní vliv na rozvoj osobnosti dítěte?	vs.	7	Máte vlastní děti?	0,3042

11	Uvažoval jste někdy o možnosti stát se profesionálním pěstounem PPPD?	vs.	1	Jste muž nebo žena?	0,0409
11	Uvažoval jste někdy o možnosti stát se profesionálním pěstounem PPPD?	vs.	2	Jaký je Váš věk?	0,1711
11	Uvažoval jste někdy o možnosti stát se profesionálním pěstounem PPPD?	vs.	3	Jste věřící?	0,4260
11	Uvažoval jste někdy o možnosti stát se profesionálním pěstounem PPPD?	vs.	6	Jaký je Váš rodinný stav?	0,3370
11	Uvažoval jste někdy o možnosti stát se profesionálním pěstounem PPPD?	vs.	7	Máte vlastní děti?	0,0377
12	Jaké jsou důvody Vašeho zájmu o PPPD?	vs.	1	Jste muž nebo žena?	0,4883
12	Jaké jsou důvody Vašeho zájmu o PPPD?	vs.	2	Jaký je Váš věk?	0,9013
12	Jaké jsou důvody Vašeho zájmu o PPPD?	vs.	3	Jste věřící?	0,3759
12	Jaké jsou důvody Vašeho zájmu o PPPD?	vs.	6	Jaký je Váš rodinný stav?	0,5992
12	Jaké jsou důvody Vašeho zájmu o PPPD?	vs.	7	Máte vlastní děti?	0,8070
13	Myslíte si, že v současnosti je pěstounů a zájemců o pěst. péči dostatek?	vs.	1	Jste muž nebo žena?	0,2807
13	Myslíte si, že v současnosti je pěstounů a zájemců o pěst. péči dostatek?	vs.	2	Jaký je Váš věk?	0,1296
13	Myslíte si, že v současnosti je pěstounů a zájemců o pěst. péči dostatek?	vs.	3	Jste věřící?	0,5680
13	Myslíte si, že v současnosti je pěstounů a zájemců o pěst. péči dostatek?	vs.	6	Jaký je Váš rodinný stav?	0,7323
13	Myslíte si, že v současnosti je pěstounů a zájemců o pěst. péči dostatek?	vs.	7	Máte vlastní děti?	0,3546
14	Víte, jak dlouhou dobu trvá pěstounská péče na přechodnou dobu?	vs.	1	Jste muž nebo žena?	0,9675
14	Víte, jak dlouhou dobu trvá pěstounská péče na přechodnou dobu?	vs.	2	Jaký je Váš věk?	0,0328
14	Víte, jak dlouhou dobu trvá pěstounská péče na přechodnou dobu?	vs.	3	Jste věřící?	0,5322
14	Víte, jak dlouhou dobu trvá pěstounská péče na přechodnou dobu?	vs.	6	Jaký je Váš rodinný stav?	0,2968
14	Víte, jak dlouhou dobu trvá pěstounská péče na přechodnou dobu?	vs.	7	Máte vlastní děti?	0,0032
16	Měla by PPPD být umožněna i homosexuálním pářům?	vs.	1	Jste muž nebo žena?	0,0047

16	Měla by PPPD být umožněna i homosexuálním pářům?	vs.	2	Jaký je Váš věk?	0,2434
16	Měla by PPPD být umožněna i homosexuálním pářům?	vs.	3	Jste věřící?	0,3596
16	Měla by PPPD být umožněna i homosexuálním pářům?	vs.	6	Jaký je Váš rodinný stav?	0,1703
16	Měla by PPPD být umožněna i homosexuálním pářům?	vs.	7	Máte vlastní děti?	0,4918

Při ověřování statistické významnosti vztahů mezi otázkami dotazníku se nejdříve pro každou dvojici otázek formulují tzv. nulové hypotézy. Nulové hypotézy představují tvrzení, že mezi danými otázkami dotazníku neexistují statisticky významné vztahy. Pomocí statistického testu nezávislosti chí kvadrát pro kontingenční tabulku byly vypočítány pro každou dvojici otázek dotazníku hodnoty tzv. signifikance p . Hodnota signifikance p udává pravděpodobnost, že u určité dvojice otázek nesprávně rozhodneme o tom, že mezi nimi je statisticky významný vztah. Ve většině empirických výzkumů se požaduje, aby hodnota signifikance p byla menší než hodnota hladiny významnosti 0,05. V těchto případech lze dosažené výsledky výzkumu považovat za statisticky významné, tj. už je nemůžeme připsat na vrub náhody. V tabulce 17 nacházíme hodnoty signifikance menší než 0,05 u sedmi dvojic otázek. U těchto vztahů mezi otázkami nám připadá smysluplné formulovat věcné hypotézy a ty potom důkladně ověřit a interpretovat.

7.3 Verifikace věcných hypotéz a jejich interpretace

HYPOTÉZA 1: Ženy deklarují častěji než muži, že slyšely o možnosti pěstounské péče na přechodnou dobu.

Pozorované četnosti

		Pohlaví (ot. 1)		Σ
		ženy	muži	
slyšeli o možnosti PPPD (ot. 9)	ne	20	7	27
	ano	201	22	223
	Σ	221	29	250

Očekávané četnosti

Pearsonův chí-kvadrát = 6,05807, sv=1, Signifikance $p=0,0138$				
		Pohlaví (ot. 1)		
		ženy	muži	Σ
slyšeli o možnosti PPPD (ot. 9)	ne	23,86	3,13	27,00
	ano	197,13	25,86	223,00
	Σ	221,00	29,00	250,00

Závěr: Ženy uvádějí častěji než muži, že o možnostech PPPD již slyšely. Vypočítaná hodnota signifikance $p=0,0138$ je menší než obvykle požadovaná hladina významnosti 0,05. Hypotéza H1 byla proto prokázána

HYPOTÉZA 2: Respondenti, kteří deklarují, že jsou věřící, uvádějí častěji než respondenti nevěřící, že již slyšeli o možnostech pěstounské péče na přechodnou dobu.

Pozorované četnosti

		věřící (ot. 3)		
		ano	ne	Σ
slyšeli o možnosti PPPD (ot. 9)	ne	8	19	27
	ano	116	107	223
	Σ	124	126	250

Očekávané četnosti

Pearsonův chí-kvadrát: 4,82902, sv=1, $p=0,0279$				
		Věřící (ot. 3)		
		ano	ne	Σ
Slyšeli o možnosti PPPD (ot. 9)	ne	13,39	13,60	27,00
	ano	110,60	112,39	223,00
	Σ	124,00	126,00	250,00

Závěr: Vypočítaná hodnota signifikance $p=0,0279$ je menší než hladina významnosti 0,05 a proto hypotézu H2 přijímáme.

HYPOTÉZA 3: Ženy uvádějí častěji než muži, že uvažovaly o možnosti stát se profesionální pěstounkou pěstounské péče na přechodnou dobu.

Pozorované četnosti

		pohlaví		
		ženy	muži	Σ
uvažuje o: stát se pěstounem (ot. 11)	ne	159	26	185
	ano	62	3	65
	Σ	221	29	250

Očekávané četnosti

Pearsonův chí-kv. : 4,17885, sv=1, $p=0,0409$				
		pohlaví		
		ženy	muži	Σ
uvažuje o: stát se pěstounem (ot. 11)	ne	163,54	21,46	185,00
	ano	57,46	7,54	65,00
	Σ	221,00	29,00	250,00

Závěr: Vypočítaná hodnota signifikance $p=0,0409$ je menší než hladina významnosti 0,05, hypotézu H3 proto přijímáme. Ženy uvádějí častěji než muži, že uvažují o možnosti stát se profesionální pěstounkou.

HYPOTÉZA 4: Respondenti, kteří nemají vlastní děti, uvažují častěji o možnosti stát se profesionálním pěstounem pěstounské péče na přechodnou dobu, než respondenti, kteří vlastní děti nemají

Pozorované četnosti

		má vlastní děti? (ot. 7)		Σ
		ano	ne	
uvažuje o: stát se pěstounem (ot. 11)	ne	113	72	185
	ano	49	16	65
	Σ	162	88	250

Očekávané četnosti

Pearsonův chí-kv. : 4,31434, sv=1, $p=0,0377$				
		má vlastní děti (ot. 7)		Σ
		ano	ne	
uvažuje o: stát se pěstounem (ot. 11)	ne	119,88	65,12	185,00
	ano	42,12	22,88	65,00
	Σ	162,00	88,00	250,00

Závěr: Vypočítaná hodnota signifikance $p=0,0377$ je menší než hladina významnosti 0,05, hypotézu H4 proto přijímáme. Respondenti, kteří nemají vlastní děti, uvažují o tom, že se stanou profesionálními pěstouny častěji, než ti, kteří vlastní děti mají.

HYPOTÉZA 5: Starší respondenti uvádějí častěji než mladší, že doba trvání PPPD je max. 1 rok.

Pozorované četnosti

		věk (ot. 2)			Σ
		46-60	31-45	18-30	
ví, jak dlouho trvá PPPD? (ot. 14)	3 roky	4	11	5	20
	2 roky	7	22	24	53
	1 rok	42	94	41	177
	Σ	53	127	70	250

Očekávané četnosti

Pearsonův chí-kvadrát: 10,4967, sv=4, p=0,0328					
		věk (ot. 2)			Σ
		46-60	31-45	18-30	
ví, jak dlouho trvá PPPD? (ot. 14)	3 roky	4,24	10,16	5,60	20,00
	2 roky	11,23	26,92	14,84	53,00
	1 rok	37,52	89,91	49,56	177,00
	Σ	53,00	127,00	70,00	250,00

Závěr: Vypočítaná hodnota signifikance $p=0,0328$ je menší než zvolená hladina významnosti 0,05 a proto hypotézu H5 přijímáme. Starší respondenti uvádějí častěji než mladší, že PPPD trvá max. 1 rok.

HYPOTÉZA 6: Respondenti, kteří mají vlastní děti, uvádějí častěji, než ti kteří vlastní děti nemají, že pěstounská péče na přechodnou dobu trvá max. 1 rok.

Pozorované četnosti

		vlastní děti (ot. 7)		Σ
		ano	ne	
jak dlouho trvá PPPD? (ot. 14)	3 roky	15	5	20
	2 roky	24	29	53
	1 rok	123	54	177
	Σ	162	88	250

Očekávané četnosti

Pearsonův chí-kvadrát: 11,4711, sv=2, $p=0,0032$				
		vlastní děti (ot. 7)		
		ano	ne	
jak dlouho trvá PPPD? (ot. 14)	3 roky	12,96	7,04	20,00
	2 roky	34,34	18,65	53,00
	1 rok	114,69	62,30	177,00
	Σ	162,00	88,00	250,00

Závěr: Vypočítaná hodnota signifikance $p=0,0032$ je menší než zvolená hladina významnosti 0,05 a proto hypotézu H_6 přijímáme. Respondenti, kteří mají vlastní děti, uvádějí tedy častěji odpověď, že PPPD trvá max. 1 rok.

HYPOTÉZA 7: Ženy uvádějí častěji než muži, že by pěstounská péče na přechodnou dobu měla být umožněna i homosexuálním párům.

Pozorované četnosti

		pohlaví		Σ
		žena	muž	
PPPD umožněna i homosexuálním párům	nevím	68	5	73
	ano	90	7	97
	ne	63	17	80
	Σ	221	29	250

Očekávané četnosti

Pearsonův chí-kvadrát: 10,6893, sv=2, p=0,0047				
		pohlaví		Σ
		žena	muž	
PPPD umožněna i homosexuálním párům	nevím	64,53	8,46	73,00
	ano	85,74	11,25	97,00
	ne	70,72	9,28	80,00
	Σ	221,00	29,00	250,00

Závěr: Protože vypočítaná hodnota signifikance $p=0,0047$ je menší než zvolená hladina významnosti 0,05, přijímáme hypotézu H7 a konstatujeme, že ženy se častěji než muži domnívají, že pěstounská péče na přechodnou dobu by měla být umožněna i homosexuálním párům.

HLAVNÍ VÝSLEDKY VÝZKUMU

SHRNUTÍ

Cílem výzkumu bylo nalézt odpovědi na dvě hlavní otázky:

A. Jaký rozsah informací, jakou úroveň znalostí a jaké postoje k pěstounské péči na přechodnou dobu pro nejmenší děti mají studenti oboru sociální pedagogika?

Odpověď na tuto otázku lze shrnout následujícím způsobem:

- a) Velká většina studentů oboru sociální pedagogika (89%) ví o možnosti pěstounské péče na přechodnou dobu pro nejmenší děti.
- b) Studenti také většinou znají základní pravidla a podmínky, na nichž pěstounská péče na přechodnou dobu probíhá (71% studentů např. ví, jak dlouho PPPD trvá).
- c) Zdaleka ne všichni studenti sociální pedagogiky (58%) jsou přesvědčeni o tom, že pěstounská péče na přechodnou dobu má pozitivní vliv na rozvoj osobnosti dítěte. Poměrně velká část studentů uvádí odpověď *ne* anebo *nevím* (celkem 42%).
- d) Téměř čtvrtina studentů sociální pedagogiky (26%) uvádí, že uvažovali o možnosti stát se profesionálním pěstounem.
- e) Důvodem zájmu o pěstounskou péči na přechodnou dobu jsou u 34% studentů důvody altruistické a filantropické, ale u poměrně velké části studentů také důvody *finanční* nebo *jiné*. V otázce, která zjišťovala důvody zájmu o PPPD odpověděla pouze polovina respondentů. Interpretace tohoto výsledku vyžaduje proto velkou opatrnost a obezřetnost.
- f) Většina studentů (75%) deklaruje, že pěstounská péče na přechodnou dobu přináší oproti ústavní péči určité výhody. Nezanedbatelná část respondentů ovšem uvádí, že žádnou výhodu nevidí (13%) anebo vybírá odpověď *nevím* (12%).
- g) Studenti sociální pedagogiky se výrazně liší v názoru, zda by pěstounská péče na přechodnou dobu měla být umožněna i homosexuálním párům. Přibližně jedna třetina respondentů se domnívá, že ano, druhá třetina, že ne a třetí třetina uvádí odpověď *nevím*.

B. Co nejvíce názory a postoje studentů sociální pedagogiky k pěstounské péči na přechodnou dobu ovlivňuje?

Odpověď na tuto otázku lze shrnout pomocí výsledků ověřování hypotéz, které byly ve výzkumu formulovány.

Na základě statistického Testu nezávislosti chí-kvadrát bylo verifikováno celkem sedm následujících hypotéz:

Tabulka 29

Hypotézy		Vypočítaná hodnota signifikance p
H1	Ženy uvádějí častěji než muži, že již slyšely o možnostech pěstounské péče na přechodnou dobu.	0,0138
H2	Respondenti, kteří deklarují, že jsou věřící, uvádějí častěji než respondenti nevěřící, že již slyšeli o možnostech pěstounské péče na přechodnou dobu.	0,0279
H3	Ženy uvádějí častěji než muži, že uvažovaly o možnosti stát se profesionální pěstounkou pěstounské péče na přechodnou dobu.	0,0409
H4	Respondenti, kteří nemají vlastní děti, uvažují o možnosti stát se profesionálními pěstouny pěstounské péče na přechodnou dobu častěji, než respondenti, kteří vlastní děti mají.	0,0377
H5	Starší respondenti uvádějí častěji než mladší respondenti, že doba trvání pěstounské péče na přechodnou dobu je max. 1 rok.	0,0328
H6	Respondenti, kteří mají vlastní děti častěji uvádějí správnou odpověď, že pěstounská péče na přechodnou dobu trvá max. 1 rok.	0,0032
H7	Ženy uvádějí častěji než muži, že by pěstounská péče na přechodnou dobu měla být umožněna i homosexuálním párům.	0,0047

Doporučení pro praxi:

Na základě provedeného výzkumu a jeho vyhodnocení, ve kterém byly verifikovány a potvrzeny všechny stanovené hypotézy, bych rád uvedl několik praktických doporučení, která mohou posloužit v budoucnosti v oblasti institutu pěstounské péče na přechodnou dobu. Výzkumem bylo zjištěno, že povědomí o pěstounské PPPD je častější u žen, než u jejich mužských protějšků. Rovněž bylo výzkumem zjištěno, že věřící lidé o této formě náhradní rodinné péče mají větší povědomí než ateisté a současně, že ženy častěji, než muži uvažují o tom stát se profesionální pěstounkami.

Vzhledem k současné situaci, kdy pěstounů pro pěstounskou péči na přechodnou dobu není takové množství, jaké by bylo k maximálnímu naplnění reforem sociální politiky státu v této oblasti zapotřebí, je třeba do budoucna s touto tematikou oslovovat celou populaci, a to nejen z gendrového pohledu, ale je třeba oslovit co největší masu lidí, napříč celým věkovým spektrem a otevřít širokou propagační kampaň a diskusi na toto téma, a to jak ze strany státu, tak i dalších zainteresovaných institucí a organizací, které se v této oblasti rodinné politiky pohybují a mají k danému tématu co říct. Stejně tak, bych se nebránil otevřené diskusi o poskytování PPPD homosexuálními páry, a to i přesto, že výzkumem bylo zjištěno, že pouze zhruba jedna třetina respondentů s tímto jednoznačně souhlasí. Problematiku PPPD rovněž více přiblížit všem studentům, v rámci jejich studia na středních, vyšších odborných a vysokých školách, a to jak v sociálních, tak i pedagogických oborech, aby přicházeli do praxe lépe připraveni a dokázali se v této oblasti sociální práce lépe orientovat a uměli samostatně propagovat uvedenou tematiku, získávat nové zájemce o pěstounství a následně s nimi pracovat tak, aby byla socializace dětí, umístěných do náhradní rodinné péče, co nejefektivnější.

ZÁVĚR

Zájmem celé společnosti je, aby dítě vyrůstalo v bezpečném prostředí, které jeho další vývoj, bude ovlivňovat pouze v pozitivním duchu a eliminuje se tak možnost vzniku různých patologických jevů, při jeho další socializaci. Primárně má tedy dítě vyrůstat ve své vlastní rodině. Pro zdárný vývoj každého dítěte je velice důležité vyrůstat v prostředí, které je pro něj přirozené, obklopené láskou, kterou mu věnují jeho rodiče, kteří mu mohou rovněž poskytnout patřičné materiální zabezpečení a sociální oporu.

Ne všechny děti však mohou vyrůstat, z různých důvodů, ve svých vlastních, biologických rodinách a v tomto případě je nutná intervence státu, který má pro tyto sociální případy několik alternativních řešení, stanovených právními normami České republiky. V podstatě lze tyto možnosti rozdělit do dvou skupin, a to na výchovu ústavní, anebo některý z institutů péče o dítě v náhradních rodinách.

Svoji diplomovou práci jsem zaměřil na téma „*Pěstounská péče na přechodnou dobu u nejmladších dětí*“, které se stává v současné době stále aktuálnější a to nejen z pohledu celé společnosti, ale zejména z pohledu dětí, které mohou, díky této formě náhradní rodinné péče, vyrůstat od nejtěplejšího věku v rodinném prostředí, které jim poskytuje silnou emocionální oporu, jež je v tomto vývojovém období každého člověka nejvýznamnějším činitelem jeho rozvoje a následné socializace.

Teoretická část této práce, ve své úvodní části obecně hovoří o formách náhradní rodinné péče o jejich významu, jak pro dítě, tak i pro společnost, důvodech, kdy se k tomuto institutu náhradní výchovy přistupuje a jednotlivé formy náhradní rodinné péče stručně představuje. Následující text pak ukazuje rodinu, jako základního nositele života dané společnosti. Definiuje rodinu z pohledu jejích členů, zabývá se stanovením společenských funkcí rodiny, které by měla plnit tak, aby socializace všech jejích členů probíhala v souladu s danou společností. Zabývá se rovněž procesem výchovy, který je nedílnou součástí života každé rodiny. Rozebírá také některé z důvodů, proč jsou děti do náhradních rodin umísťovány, včetně důvodů, proč je tak ze strany státu činěno. Rovněž poukazuje na možná rizika ve vývoji dítěte v oblastech somatického, motorického, kognitivního a sociálního vývoje. Je zde také provedena komparace v těchto oblastech vývoje dítěte mezi výchovou v náhradní rodinné péči a umístěním dítěte do ústavní výchovy. Stručně je představena i problematika financování tohoto druhu sociálních služeb, a to jak současná, tak je i představen předpokládaný vývoj v této oblasti přerozdělování finančních prostředků. Stanovuje

také jednotlivá kritéria pro dítě, které může být umístěno do pěstounské péče na přechodnou dobu a ve svém závěru se stručně zabývá sociální politikou státu, pro tuto oblast sociálních služeb. V dalším textu teoretické části se zabývám procesem svěřením dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu. Významem institucí, které jsou v případě normativně zainteresovány, výběrem, odborným posouzením a kritérii v procesu výběru vhodných pěstounů a jejich přípravou na tuto činnost. Další kapitola práce hovoří o potřebách dítěte v náhradní rodinné péči, o možných rizicích v jejich vývoji, mechanismech formování osobnosti dítěte a o významu a důležitosti zachování vztahové vazby dítěte s biologickou rodinou. Poslední část teoretické části práce stručně představuje finanční příspěvky a odměny poskytované státem pěstounům, za jejich „práci“, kdy vzniká nárok na jejich čerpání a naopak, kdy pěstoun ztrácí nárok na tyto finanční prostředky.

Empirická část práce představuje výsledky výzkumu, týkajícím se názorů a postojů studentů UTB ve Zlíně, fakulty humanitních studií, oboru sociální pedagogika, právě na tematiku „Pěstounské péče na přechodnou dobu u nejmladších dětí“. Bylo použito kvantitativní metody výzkumu, formou dotazníku a výsledky, včetně potvrzení či vyvrácení stanovených hypotéz byly zpracovány a jsou součástí praktické části této práce.

Osobně se domnívám, že tato práce pojednává a moderním, výrazně sociálně pedagogickým tématu, které se v poslední době dostává do povědomí nejen u pracovníků zaměstnaných v sociálních službách, ale i laické veřejnosti. Tuto práci tak lze prakticky využít především pro zájemce o Pěstounskou péči na přechodnou dobu, jako průvodce seznámení se s touto problematikou. Rovněž bych viděl využití i pro začínající sociální pracovníky, kteří by tuto mohli využít ve svém zaměstnání. Může také posloužit různým doprovázejícím institucím, které jsou zainteresovány v této oblasti sociálních služeb.

I přesto, že v textu této práce bylo často hovořeno o pěstounech jako lidech, kteří tuto činnost vykonávají jako zaměstnání, logicky nelze hledat paralelu mezi standardním, klasickým pracovním poměrem a pěstounstvím. Pěstounství je v podstatě poslání, které nahrazuje svěřeným dětem to, čeho by nikdy nedosáhly u biologické rodiny, a právě proto bych chtěl touto cestou upřímně poděkovat všem, kteří se tohoto nelehkého úkolu zhostili a vytvořili tak mnoha mladým lidem prožít jejich dětství v rodinném kruhu, obklopeného láskou a pozitivními emocemi.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, Praha: Sbíрка zákonů 2012
- [2] Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, Praha: Sbíрка zákonů 1963
- [3] Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, Praha: Sbíрка zákonů 2006
- [4] Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, Praha: Sbíрка zákonů 1999
- [5] Úmluva o právech dítěte
- [6] BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. 1. vyd. Bratislava: Public promotion, 2008, 219 s. ISBN 978-80-87182-15-4.
- [7] BECHYŇOVÁ V., KOVIČKOVÁ M. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008. 152 s. ISBN 978-80-7367-392-5
- [8] BOWLBY, J. *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. 356 s. ISBN 9788073676704
- [9] CAIRNS, K. *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem*, Praha: Portál, 2013, 184 s. ISBN 978-80-262-0370-4
- [10] ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, Praha: Portál, 2001, 655 s. ISBN 80-7178-463-X
- [11] DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z. MATĚJČEK, Z. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995. 245 s. ISBN 8071691925
- [12] ELLIOT J., PLACE M. *Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie*. Praha: Grada, 2002. 206 s. ISBN 8024701820
- [13] GABRIEL, Z., NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, Praha: Grada Publishing, 2008, 144 s. ISBN 978-80-247-1788-3
- [14] GIDDENS, Anthony. *Sociologie: II. svazek P-Z*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999, 594 s. ISBN 80-720-3124-4.
- [15] GLASER D., PRIOR V. *Principles of good practice in child protection*. Poland: Daphne Wilno. 2008
- [16] GOJOVÁ A. a kol. *Sborník studijních textů pro sociální kurátory*. Ostrava: Grafico, 2009. 559 s. ISBN 978-80-7368-627-7
- [17] HRUŠKOVÁ M. et al., *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství*, Praha: C.H. Beck, 2009, 200 s. ISBN 978-80-7400-061-4

- [18] CHROMÝ, J. *Kriminalita páchaná na mládeži*. Praha: Linde, 2010. 239 s. ISBN 978-80-7201-825-3
- [19] JANDOUREK, J., *Sociologický slovník*. Praha: Portál 2001 285 s. ISBN 80-7178-535-0
- [20] JÍLEK D. et al., *Cesty ke škole respektující a naplnění práva dítěte*, Brno: Česko-britská o.p.s., 2013, 427 s. ISBN 978-80-905598-0-6
- [21] KARYN, B. et al. *Dítě v nové rodině*, Praha: Grada Publishing, 256 s. ISBN 978-80-247-4535-0
- [22] KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008 216 s. ISBN. 978-7367-383-3
- [23] KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. et al., *Prostředí, člověk a výchova*, Brno: Paido, 2001, 199 s. ISBN 80-7315-004-2
- [24] LANGMEIER J., KREJČÍŘOVÁ D. *Vývojová psychologie*. 2. aktualizované vyd. Praha : Grada, 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9
- [25] LANGMEIER J., MATĚJČEK Z. *Psychická deprivace v dětství*, SZN, Praha 1963, 300 s.
- [26] LAKOTA, A., *Význam výchovy v autoškolách pro bezpečnost silničního provozu – bakalářská práce*. Brno: IMS, 2011, 92 s.
- [27] MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. 98 s. ISBN 80-85282-83-6
- [28] MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 1995, 108 s. ISBN 978-80-7367-504-2
- [29] MATĚJČEK, Z., *Náhradní rodinná péče*, Praha: Portál, 1999, 184 s. ISBN 80-7178-304-8
- [30] MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 128. ISBN 80-247-0332-7
- [31] MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, 288 s. ISBN 80-7178-549-0
- [32] MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 196. ISBN 80-7178-549-0

- [33] MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H., *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*, Praha: Portál, 2010, 184 s. ISBN 978-80-7367-739-8
- [34] McCUBBIN, H. I., THOMPSON, A.I., McCUBBIN, M.A. *Family assessment: Resiliency, coping and adaptation – inventories for research and practice*. Madison: University of Wisconsin Publishers. ISBN 0-9639334-5-0
- [35] MOŽNÝ, I. *Moderní rodina: Mýty a skutečnosti*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990, 184 s. ISBN 80-7029-018-8
- [36] MUNKOVÁ, G. *Sociální deviace*. Praha: Karolinum, 2001. s. 134. ISBN 80-246-0279-2
- [37] MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 194 s. ISBN 9788021045507
- [38] NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 2000. s. 287. ISBN 80-200-0690-7
- [39] NOVOTNÝ, J.S., *Psychologie zdraví a duševní hygiena pro sociální pedagogy*, Brno: IMS, 2009, 106 s.
- [40] NOŽÍŘOVÁ, J. *Náhradní rodinná péče*, Praha: Linde, 2012, 96 s. ISBN 978-80-8613191-7
- [41] OLEJNÍČEK, A., KOHOUTEK, R. *Metodika řešení problémů v mezních situacích*, Brno: IMS, 2005, 124 s.
- [42] PEABODY, D., GOLDBVERG, L.R., *Some determinants of factor structures from personality – traits descriptors*, *Journal of Personality and Social Psychology*, 1989
- [43] PEMOVÁ, M. et al. *Hlas dítěte v náhradní rodinné péči a jak mu naslouchat*, Praha: Národní institut pro děti a rodinu, 2015, 52 s. ISBN 987-80-87066-05-8
- [44] PEMOVÁ T., PTÁČEK, R. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. České Budějovice: Protisk, 2012. 187 s. ISBN 978-80-247-4317-2
- [45] PIAGET, J. *Psychologie dítěte*, Praha: Portál, 2014, 144 s. ISBN 978-80-262-0691-0
- [46] PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*. Praha: Agentura Martina, 1996. 143 s. ISBN 80-901896-5-2
- [47] PROŠKOVÁ, D. *Štěstí, neštěstí, láska, pěstounství*, Praha: NLN, 2012, 116 s. ISBN 978-80-7422-164-4

- [48] PTÁČEK, R., KUŽELOVÁ, H. a kol. *Pěstounská péče na přechodnou dobu pro nejmladší děti*. Praha: MPSV, 2011. 82 s. ISBN 978-80-7421-039-6
- [49] PTÁČEK, R. *Vývoj dětí v náhradních formách péče*. Praha: MPSV, 2011. 54 s. ISBN 978-80-7421-040-2
- [50] SMÉKAL, L. Rodinná mediace. In: *Sborník příspěvků z Konference k 10. výročí Mezinárodního roku rodiny*, Olomouc: VCVS ČR, 2004, 73 s. ISBN 80-239-4185-2
- [51] SOBOTKOVÁ, I., OČENÁŠKOVÁ, V. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli*, UP Olomouc, 2013, 198 s. ISBN 978-80-244-3821-4
- [52] STRIOVÁ, M. *Děti, které se rodí v srdci*, Praha: Portál, 2013, 176 s. ISBN 978-80-262-0359-9
- [53] ŠOLCOVÁ, I. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*, Praha: Grada Publishing, 2009, 104 s. ISBN: 978-80-247-2947-3
- [54] VÁGNEROVÁ, M., *Základy psychologie*, Praha: Karolinum, 2005, 356 s. ISBN 80-246-0841-3
- [55] VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. 522 s. ISBN 8071783080
- [56] VÍZDAL, F., *Techniky poznávání osobnosti*, Brno: IMS, 2005, 50 s.
- [57] VÍZDAL, F. et al., *Sociální psychologie I.*, Brno: IMS, 2009, 106 s.
- [58] VLČKOVÁ, H. et al., *Metodika pro asistovaný kontakt dítěte s biologickou rodinou*, Říčany: Rozum a cit,z.s., 24 s. datum vydání neuvedeno
- [59] VÝROST, J., SLAMĚNÍK, *Aplikovaná sociální psychologie I. Člověk a sociální instituce*. Praha: Portál, 1998. 383 s. ISBN 80-7178-269-6
- [60] VÝROST, J., SLAMĚNÍK, *Sociální psychologie*. Praha: Portál, 2008.408 s. ISBN 978-80-247-1428-8.
- [61] ZAKOUŘILOVÁ, E. *Sociální terapie aneb Její teorie i speciální techniky, které pomáhají v sociální práci s rodinou*, 1. vyd. Praha: Institut pro místní správu, 2008, 155 s. ISBN 978-80-86976-14-3
- [62] ZEZULOVÁ, D. *Pěstounská péče a adopce*, Praha: Portál, 2012, 200 s. ISBN 978-80-262-0065-9
- [63] ZEZULOVÁ, D. *Domov je místo odkud tě nevyhodí ani když vyrosteš*, Praha: Smart Press 2012, 160 s. ISBN 978-80-87049-50-1

Metodiky a odborné příručky

- [64] MPSV, *Mýty a pravdy*, Praha: MPSV, 2015, 24 s. ISBN 978-80-7421-116-4
- [65] MPSV, *Pěstounství je profese*, Praha: MPSV, 2015, 40 s. ISBN 978-80-7421-115-7
- [66] MPSV, *Vývoj dětí v náhradních formách péče*, Praha: MPSV, 2011, 56 s. ISBN 978-80-7421-040-2
- [67] MPSV, *Národní koncepce rodinné politiky*, Praha: MPSV, 2015
- [68] MPSV, *Pěstounská péče na přechodnou dobu pro nejmladší děti*, Praha: 2011, 83 s.
- [69] MPSV - *Metodické doporučení č. 2/2010 pro postup orgánů sociálně-právní ochrany dětí při případové konferenci*, Praha 2010
- [70] MPSV – *Informace o postupech s umísťováním dětí do pěstounské péče na přechodnou dobu* – metodické sdělení, Praha: MPSV, 2013, 14 s.
- [71] *Může se stát pěstounem* – manuál pro pracovníky úřadu práce, Praha: Nadační fond J&T, 2015, 16 s.
- [72] *Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte* – metodická příručka, Praha: Nadační fond J&T, 2015

Webové stránky:

www.hledamerodice.cz

www.adopce.com

<https://cs.wikipedia.org/wiki/Rodina>

<http://citaty.net/autori/nikolaj-gavrilovic-cernysevskij/?q=22664>

<http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=1211>

https://cs.wikipedia.org/wiki/Tabula_rasa

<https://translate.google.cz/?hl=cs&tab=wT#la/cs/resiliere>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

OSPOD Orgán sociálně právní ochrany dětí.

PPPD Pěstounská péče na přechodnou dobu.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 - Proces socializace dítěte

Obrázek 2 - Stav přerozdělování veřejných rozpočtů v oblasti v rodinné oblasti

Obrázek 3 - Plánovaný cíl přerozdělování veřejných rozpočtů v oblasti v rodinné oblasti

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 - Specifika péče o dítě v náhradní rodinné péči

Tabulka 2 - Oblasti a kritéria posuzování žadatelů o PPPD

Tabulka 3 - Kritéria na žadatele o PPPD

Tabulka 4 - Možné důsledky institucionální péče v raném věku dítěte v oblasti vývoje řečových schopností

Tabulka 5 - Možné důsledky institucionální péče v raném věku dítěte v oblasti intelektu a motoriky

Tabulka 6 - Možné důsledky institucionální péče v raném věku dítěte v oblasti somatického vývoje

Tabulka 7 - Možné důsledky institucionální péče v raném věku dítěte v oblasti psychických poruch

Tabulka 8 - Možné důsledky institucionální péče v raném věku dítěte v oblasti socioemočních poruch

Tabulka 9 - Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Tabulka 10 - Příspěvek při převzetí dítěte

Tabulka 11 - Odměna pěstouna

Tabulka 12 - Zpracování odpovědi na otázku č. 1 výzkumného dotazníku

Tabulka 13 - Zpracování odpovědi na otázku č. 2 výzkumného dotazníku

Tabulka 14 - Zpracování odpovědi na otázku č. 3 výzkumného dotazníku

Tabulka 15 - Zpracování odpovědi na otázku č. 4 výzkumného dotazníku

Tabulka 16 - Zpracování odpovědi na otázku č. 5 výzkumného dotazníku

Tabulka 16.1 - Zpracování odpovědi na otázku č. 5 výzkumného dotazníku

Tabulka 17 - Zpracování odpovědi na otázku č. 6 výzkumného dotazníku

Tabulka 18 - Zpracování odpovědi na otázku č. 7 výzkumného dotazníku

Tabulka 19 - Zpracování odpovědi na otázku č. 8 výzkumného dotazníku

Tabulka 19.1 - Zpracování odpovědi na otázku č. 8 výzkumného dotazníku

Tabulka 20 - Zpracování odpovědi na otázku č. 9 výzkumného dotazníku

Tabulka 21 - Zpracování odpovědi na otázku č. 10 výzkumného dotazníku

Tabulka 22 - Zpracování odpovědi na otázku č. 11 výzkumného dotazníku

Tabulka 23 - Zpracování odpovědi na otázku č. 12 výzkumného dotazníku

Tabulka 24 - Zpracování odpovědi na otázku č. 13 výzkumného dotazníku

Tabulka 25 - Zpracování odpovědi na otázku č. 14 výzkumného dotazníku

Tabulka 26 - Zpracování odpovědi na otázku č. 15 výzkumného dotazníku

Tabulka 27 - Zpracování odpovědi na otázku č. 16 výzkumného dotazníku

Tabulka 28 - Signifikance vztahů mezi otázkami dotazníku

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I - Dotazník

PŘÍLOHA P I

DOTAZNÍK Pěstounská péče na přechodnou dobu pro nejmenší děti

Dobrý den,

jmenuji se Antonín Dvořáček a studuji na Fakultě humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, obor sociální pedagogika. Tématem mojí diplomové práce je „Pěstounská péče na přechodnou dobu u nejmladších dětí“. Obracím se na Vás s prosbou o vyplnění tohoto krátkého anonymního dotazníku, který bude sloužit pouze pro potřeby zpracování mojí diplomové práce.

Svoje odpovědi na otázky dotazníku označujte křížkem.

1. Jste muž nebo žena?

A	muž
B	žena

2. Jaký je Váš věk?

A	18-30 roků
B	31-45 roků
C	46-60 roků
D	61-70 roků

3. Jste věřící?

A	ano
B	ne

4. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

A	středoškolské s maturitou
B	vysokoškolské

5. Máte vzdělání v sociální nebo pedagogické oblasti?

A	ano	jaké:
B	ne	

6. Jaký je Váš rodinný stav?

A	svobodný/á
B	ženatý/vdaná
C	žiji v heterosexuálním partnerském vztahu (bez sňatku)
D	žiji v registrovaném partnerství nebo homosexuálním partnerském vztahu bez registrace.

7. Máte vlastní děti?

A	ano
B	ne

8. Kolik vlastních dětí máte a jaký je jejich věk?

A	jedno dítě			
B	dvě děti		
C	tři děti	
D	čtyři děti
E	pět a více dětí

9. Slyšel/a jste o možnosti pěstounské péče na přechodnou dobu jako o jedné z alternativ náhradní rodinné péče?

A	ano
B	ne

10. Domníváte se, že pěstounská péče na přechodnou dobu má pozitivní vliv na rozvoj osobnosti dítěte?

A	ano
B	ne
C	nevím

11. Uvažoval/a jste někdy o možnosti stát se profesionálním pěstounem pěstounské péče na přechodnou dobu?

A	ano
B	ne

12. Jaké jsou hlavní důvody Vašeho zájmu o pěstounskou péči na přechodnou dobu?

A	altruistické a filantropické (nezištná pomoc člověku, lidumilství),
B	finanční (pěstounství je dotováno ze sociálního programu státu),
C	jiné (uved'te jaké)

13. Myslíte si, že v současné době je pěstounů a zájemců o pěstounskou péči na přechodnou dobu dostatek?

A	ano
B	ne
C	nevím

14. Víte, jak dlouhou dobu trvá, dle našich právních norem, pěstounská péče na přechodnou dobu?

A	max. 1 rok
B	max. 2 roky
C	max. 3 roky

15. V čem spatřujete hlavní výhodu pěstounské péče na přechodnou dobu, oproti ústavní péči?

.....
.....

16. Domníváte se, že by pěstounská péče na přechodnou dobu měla být umožněna i homosexuálním párům?

A	ano
B	ne
C	nevím

